

بسمه تعالی

تحقق رفاه عمومی در عصر ظهور با گسترش امنیت عمومی و رشد اقتصادی

گردآورنده: یاسمین زهرا صالحی نیا

تیر ماه ۱۴۰۱

تقدیم به :

ساحت ملکوتی حضرت ولیّ عصر عَجَلُ اللّٰهُ تَعَالٰی فَرَجَهُ الشَّرِیف ، منجیِ منتظر و آرزوی

همه ی مظلومان و مستضعفان در سرتاسر عالم. امید که این ناچیز مورد قبول

حضرتش افتد.

تقدیر و تشکر می کنم از :

همه ی خدمتگزاران در بنیاد مهدی موعود عَلَیْهِ السَّلَام قم و کانون صبح عدالت مشهد
 به پیشگاه حضرت ولیّ عصر عَجَلَ اللهُ تَعَالٰی فَرَجَهُ الشَّرِیف و استاد ارجمند سرکار خانم
 پرویان و تمام عزیزانی که مرا در گردآوری این نوشته یاری کردند.

أَجْرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ

چکیده

دو مؤلفه ی اصلی در ایجاد رفاه، امنیّت به معنای آرامش و ایمنی از هراس، جنگ، بیماری و عذاب و توسعه ی اقتصادی به معنای رشد و بهبود کیفیّت مادیّ زندگی مردم است. عدالت به عنوان عاملی مؤثر در امنیّت و رشد اقتصادی نیز با قرار گرفتن هر چیز در جایگاه خود با رعایت قوانین الهی محقق می شود.

در زمینه ی رشد اقتصادی باید گفت که شیوه ی شناخت و تدبیر امور در اقتصاد اسلامی مبتنی بر وحی است و با اجرای احکام اسلامی و قرآنی، توحید پروردگار و توجّه به معاد تجلّی می یابد. همین ها در کنار عدالت در فعالیت های اقتصادی با رهبری امام معصوم در پرتو تزکیه ی نفس و تغییر نگرش به ثروت همراه با ایمان و انجام عمل صالح و ارتقاء فرهنگ، تحوّل علم و نوآوری، رسیدگی به مسائل دنیوی و دغدغه های مادیّ جامعه، تعهّد کاری، نظم پذیری جمعی و احترام به قانون، مشارکت عمومی و ترغیب به قناعت و صرفه جویی همگی عوامل تأثیرگذار در توسعه ی اقتصادی هستند. رشد اقتصادی بر تقوا، حفظ آبرو، تأمین آرامش خاطر و ارزش اجتماعی یافتن اثر می گذارد و از انس با قرآن، تقوا، حسن نیّت، راستگویی، استغفار و شکر نعمت های الهی اثر می پذیرد.

در عصر ظهور همه ی امور یاد شده اتفاق می افتد و امام با کنترل و نظارت دقیق مرکزی، برقراری عدالت اجتماعی و بخشش حضرتش همراه با نزول برکات الهی و آبادی زمین با بهره برداری از همه ی اموال و شکوفایی و پیشرفت دانش و صنعت در کنار اجرای اصل مساوات، رفاه و آبادانی را برای همگان به ارمغان می آورد.

امنیت عمومی در سطح جهان، اجتماع و برای فرد در دوران ظهور محقق می شود. تجلی امنیت فکری، روانی و عقیدتی ابعادی از برآورده شدن امنیت فردی است.

فهرست مطالب

مقدمه

فصل اول - کلیات

الف - تعریف و تبیین موضوع

ب - طرح پرسش ها و فرضیه های مقاله

ج - اهداف و فواید مقاله

د - پیشینه و سابقه ی موضوع

هـ - روش تحقیق

فصل دوم - واژگان کلیدی

الف - امنیت

ب - توسعه

ج - عدالت

فصل سوم - رشد اقتصادی

الف - نحوه ی کسب رشد اقتصادی

اول - اقتصاد اسلامی

دوم - عوامل رشد اقتصادی

ب - عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی و متأثر از آن

اول - تأثیر رشد اقتصادی (امر مادی) بر امور معنوی

دوم - تأثیر امور معنوی بر رفاه

ج - رشد اقتصادی در عصر ظهور

اول - کنترل و نظارت دقیق مرکزی

دوم - برقراری عدالت اجتماعی

سوم - نزول برکات الهی

چهارم - سخاوت و بخشش امام زمان

پنجم - آبادی زمین و استفاده از همه ی اموال

ششم - شکوفایی و پیشرفت دانش و صنعت

هفتم - اجرای اصل مساوات

فصل چهارم - امنیت عمومی

الف - امنیت جهانی

ب - امنیت اجتماعی

ج - امنیت فردی

نتیجه

فهرست منابع

مقدمه

السَّلَامُ عَلَى الْمَهْدَى الَّذِي يَمَلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْمًا وَ جَوْرًا.

«اللَّهُمَّ كُنْ لَوْلِيِّكَ الْحُجَّهِ ابْنِ الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَ عَلَى آبَائِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَ فِي كُلِّ سَاعَةٍ وَلِيًّا وَ حَافِظًا وَ قَائِدًا وَ نَاصِرًا وَ دَلِيلًا وَ عَيْنًا حَتَّى تُسْكِنَهُ أَرْضَكَ طَوْعًا وَ تُمَتِّعَهُ فِيهَا طَوِيلًا».

نام و یاد حضرت ولیعصر روحی و ارواحُ العالمین لِثَرَابِ مَقْدَمِهِ الْفِدَاءِ همواره جان های فرسوده و دل های سوخته را آرامبخش است که همیشه در انتظار ایشان هستند. جهان از ظلم و ستم مستکبران پر شده است ولی با این حال غاصبین ظالم و استعمارگران کاذب، مسلمانان و خصوصاً شیعیان را که بیشترین قشر تحت ظلم در سرتاسر جهان را شامل می شوند، رها نمی کنند و در انحراف راه و عقیده ی به ویژه جوانان نشان تلاش شبانه روزی می نمایند. از جمله مسائلی که در آن تحریف و انحراف ایجاد می کنند، مسئله ی آینده ی بشری و ظهور حضرت حجت صلوات الله علیه است و با تبلیغات سوء، چهره ی حضرت و حکومت جهانی شان را مخدوش کنند.

معرفی دوران طلایی حکومت جهانی حضرت با استناد بر آیات و روایات، به هر جوان و نوجوانی برای واکنشینه شدن در مقابل تهاجم رسانه های معاند سرزمین های کفر و فرقه های ضالّه ی وهابیت و بهائیت، وظیفه ی هر منتظر واقعی امام عصر علیه السلام است. هدف از نوشتار این مقاله هم، برداشتن قدمی کوچک در مسیر این مسئولیت خطیر می باشد.

مقاله ی پیش رو مشتمل بر چهار فصل است که در فصل اول به بیان کلیاتی از طرح نامه پرداخته می شود و در فصل دوم چند واژه ی کلیدی تعریف و تبیین می گردد. فصل سوم نیز تحقق رشد اقتصادی در عصر ظهور مورد

تحلیل و بررسی قرار می گیرد. اینکه شاخص ها و عوامل رشد از جمله: عدالت اجتماعی، قانون مدون متحد جهانی، برنامه ریزی دقیق و مؤثر در اداره ی حکومت، مساوات و برابری، چگونه اسباب رونق اقتصادی و نهایتاً رفاه عمومی را فراهم می آورند، مطالبی هستند که این فصل دربرگیرنده ی آنهاست.

فصل چهارم اختصاص دارد به امنیت عمومی که مقوله ای بس مهم در محقق شدن رفاه عمومی است و وجوه مختلفی چون فردی، اجتماعی و جهانی دارد و از بعدی دیگر می توان به امنیت روانی، فکری و عقیدتی نیز اشاره کرد. در پایان نیز نتیجه ی بحث خواهد آمد.

به امید آن که این اثر برای خصوصاً نسل جوان سودمند افتد و برای کسانی که با تحریفات دشمنان دین و مذهب، دید خوشی به حکومت عدل ذخیره ی خداوند بر زمین ندارند، راهنمایی قرار گیرد که نه تنها نگاهشان مثبت شود که راغب به رسیدن حکومت حضرت شوند.

« اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَرْغَبُ اِلَيْكَ فِي دَوْلَةٍ كَرِيْمَةٍ تُعْزِزُ بِهَا الْاِسْلَامَ وَ اَهْلَهُ وَ تُذِلُّ بِهَا النِّفَاقَ وَ اَهْلَهُ وَ تَجْعَلَنَا فِيْهَا مِنْ الدُّعَاةِ اِلَى طَاعَتِكَ »^۱

« خداوندا ما دولت باکرامتی را از لطف تو مشتاق هستیم که با آن اسلام و اهلس را عزیز گردانی و نفاق و منافقین را منکوب سازی و ما را در آن دولت از زمره ی خوانندگان مردم به سوی اطاعت تو قرار دهی ».

یاسمین زهرا صالحی نیا

تیر ماه سال ۱۴۰۱

۱. شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان، ص ۳۵، دعای افتتاح

فصل اوّل – کلیات

الف – تعریف و تبیین موضوع

رفاه عمومی در حقیقت همان راحتیِ معیشت و زندگی است که برای مردم پیش می آید و این مسئله شامل بسیاری موارد از جمله رشد اقتصادی، امنیت عمومی، رشد بهداشت و درمان، عدالت عمومی (اجتماعی)، رشد علوم و فنون، رشد امور صنعتی و خیر و برکات الهی و ... می شود که در این تحقیق سعی بر ارائه ی توضیحی مختصر در زمینه ی رشد اقتصادی و امنیت عمومی شده است که البته ممکن است به خاطر ارتباط موضوع ها با هم از دیگر موضوعات نیز نام برده شود مثل اینکه عدالت اجتماعی هم در رشد اقتصادی و هم در امنیت عمومی تأثیر می گذارد یا خیر و برکات الهی که اثرگذاری زیادی در رشد و شکوفایی اقتصادی دارد.

در این مجموعه ی تحقیقی و پژوهشی، ایجاد رشد اقتصادی و امنیت عمومی که خود نکات مهمی هستند که در حکومت حضرت ولیّ عصر ارواحنا فداه بر آن ها تأکید شده، در جهت تعالی انسان به صورت فردی و اجتماعی هم نقش بسزایی را ایفا می کنند.

در این جا تلاش شده تا به پارامترهایی که تأثیرگذار و تأثیرپذیر در مبحث است، پرداخته شود: **الف** – در زمینه ی رفاه عمومی، رشد اقتصادی و امنیت عمومی عامل تأثیرگذار تعیین شده اند، اما در زمینه ی هر یک از این دو پارامتر: **در رشد اقتصادی**: مساوات و برابری، عدالت اجتماعی، رشد علمی، خیر و برکات آسمانی، بهره برداری از معادن و منابع زیرزمینی، پیشرفت فنون و صنعت (در پی رشد علمی)، کنترل و نظارت دقیق مرکزی و ...، در امنیت

عمومی : عدالت اجتماعی، تمدن حضرت، قوانین و مقررات حاکم بر جامعه (که همان قوانین اسلام است) و ... همه و همه عناوین تأثیرگذار در موضوع می باشند.

ب - اما می توان رشد اقتصادی و امنیت عمومی را علاوه بر تأثیرپذیری، عناوین تأثیرگذاری یافت در مورد مسائلی همچون: تأثیر رشد اقتصادی بر وضع معیشتی مردم و بی نیاز شدنشان از درخواست کمک مالی، رشد معنویت و اخلاق و ... یا اثرگذاری امنیت عمومی بر امن شدن راه ها و شهرها، آرامش خاطر مردم و

ب - طرح پرسش ها و فرضیه های مقاله

پرسش ها :

رفاه عمومی شامل چه اموری می شود ؟

رفاه عمومی چگونه موجب رشد امور معنوی و در نهایت تعالی انسان در اجتماع می شود ؟

رشد اقتصادی چگونه به دست می آید ؟

نقش امامت و رهبری در اقتصاد و رشد و شکوفایی آن چیست ؟

عدالت اجتماعی چگونه می تواند موجب رشد اقتصادی شود ؟

مساوات و برابری چگونه در رونق اقتصادی تأثیرگذار است ؟

رشد اقتصادی و امنیت عمومی چطور باعث رفاه عمومی می شوند ؟

امنیت عمومی در عصر ظهور چگونه به دست می آید ؟

رشد علمی چگونه موجب رشد اقتصادی می شود ؟

حضرت صاحب الامر عجل الله فرجه در راه رشد و شکوفایی اقتصادی چه اموری را به انجام می رساند ؟

امنیت عمومی شامل امنیت در چه اموری می شود ؟

امور معنوی بر روی امور اقتصادی و در نتیجه رشد آن چه تأثیری دارند ؟

فرضیه ها :

رشد اقتصادی در عصر ظهور با رشد اقتصادی در این زمان به خاطر متمایز بودن مکتب فکری و عقیدتی حاکم، متفاوت بوده و این رشد و توسعه بر زندگی تک تک افراد اثر مثبت دارد.

مساوات و برابری، عدالت اجتماعی، برنامه ریزی های درست اقتصادی بر خلاف نظام سرمایه داری و تبیین قانون های درست و بسیاری موارد دیگر در رشد اقتصادی تأثیر گذار است.

امنیت عمومی می تواند در مسائل مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی و ... تأثیر گذار باشد و همچنین سبک زندگی سالم و فعالیت مثبت رسانه ها تحت فرمانروایی امام عصر علیه السلام و کارگزاران ایشان بر وجوه مختلف امنیت اثر گذار است.

ج - اهداف و فواید مقاله

اهداف :

امروزه با تبلیغات سوئی که از طرف دشمنان اسلام صورت می گیرد، مسلمانان با تهاجم شدید فرهنگی و عقیدتی روبرو شده اند که نتیجه ی آن تحریف در اعتقادات یا حتی ایجاد عقاید اشتباه در مسلمانان و خصوصاً شیعیان است. از جمله مسائلی که دشمن خیلی روی آن سرمایه گذاری کرده تا آن را به انحراف بکشاند، مسئله ی امام شناسی و به ویژه مهدویت است. چرا که به خصوص جوانان و نوجوانان به خاطر عدم شناخت صحیح و دریافت اطلاعات از دریچه ی فضای مجازی، زمینه ی انحراف دارند. در نتیجه، با تزریق شبهات و مطالب نادرست و کذب در اذهان، موجب می شوند که مردم ما حتی گاهی اظهار بی تفاوتی یا عدم علاقه نسبت به ظهور حضرت و حکومت ایشان می کنند.

بنابراین، در این مقاله سعی شده است تا چشم اندازی از دوران طلایی عصر ظهور به تصویر کشیده شود که می تواند امید افراد به دوران زند*و*گی آینده را بیشتر نماید.

هدف از تدوین نوشته ی حاضر این است که :

۱- به وسیله ی جمع آوری اطلاعاتِ إن شاء الله درست، شبهات جوانان درباره ی حقیقتِ دوران ظهور برطرف شود.

۲- با مطرح کردن جزئیات زیبا و روح بخش دولت کریمه ی منجی بشریت و امیدوار کردن مردم به آینده، حضور حضرتش پیوسته یادآوری شود.

۳- دوران طلایی حکومت امام تا حدودی به مردم معرفی شود.

فواید :

در این مقاله با جستجو و تفحص در منابع مختلف سعی شد تا به بُعد رفاه عمومی در عصر ظهور پرداخته شود و ناگفته ها به خواننده ارائه شود. در کنار آن، فرصتی مناسب در جهت امام زمان شناسی نیز فراهم شود چرا که در حدیث است که هرکس بمیرد در حالی که امام زمان خود را نشناخته باشد به مرگ جاهلیت مرده است. مسلماً این پله ای کوچک در جهت صعود به طرف شناخت ایشان است که به امبد پروردگار ضبط و توسعه یابد.

د - پیشینه و سابقه ی موضوع

در این مقاله از منابع مختلفی استفاده شده است ؛ از جمله :

کتاب **بحار الأنوار** به عنوان کتابی روایی و حدیثی؛ این کتاب به زبان عربی و تألیف علامه محمدباقر مجلسی از بزرگان تشیع است. این اثر ارزشمند از جامع ترین مجموعه ی حدیث شیعی است که در آن بخش عمده ای از آیات قرآن کریم همراه با تفسیر به تناسب عناوین ابواب و موضوعات درج شده است.

این کتاب، جامع احادیث نبوی، قدسی، اخبار و روایات اهل بیت علیهم السلام است و این روایات بر طبق موضوعات مربوط به یکدیگر جمع و تدوین شده است. از آنجا که گستردگی موضوعی روایات از آیات قرآن بیشتر است : **اولاً** تمامی آیات قرآن در موضوعات مربوطه قرار گرفته اند؛ **ثانیاً** اولین و جامع ترین فهرست موضوعی قرآن در بحار

الأنوار شکل گرفته است و ثالثاً شاید بتوان ادعا کرد که این اثر، خود تفسیر روایی بزرگ و بی بدیلی باشد. (دانشنامه ی قرآن و قرآن پژوهی، ج ۱)

کتاب دیگر **مکیال المکارم** است که به صورت جالبی تقسیم بندی شده است: بر اساس حروف الفبا. از نشانه های ارزشمندی این اثر آن است که مطلبی را بیان نمی کند مگر اینکه روایت یا آیه ای را به عنوان سند یا سلسله سند آن (در مورد احادیث) بیان کند.

کتاب **مهدی موعود** که در حقیقت ترجمه ی جلد سیزدهم بحار الأنوار علامه مجلسی است. آقای علی دوانی علاوه بر ترجمه، توضیحاتی را در هر زمینه بیان نموده است. این کتاب به گونه ای تاریخی دسته بندی شده است: از شروع زندگی حضرت آغاز می شود و همینطور که پیش می رود تمام جریانات سیاسی، مذهبی و فرقه ای در رابطه با امام زمان علیه السلام را توضیح می دهد و بحث گسترده ای در زمینه ی فرقی که وجود آمده و مرام آن ها دارد. این اثر از یاران حضرت سخن می گوید و در نهایت، علائم ظهور، رستاخیز ظهور و حکومت عدل حضرت عجل الله تعالی فرجه را به تصویر می کشاند.

در این مقاله بیشتر از منابع معاصر استفاده شده است؛ از جمله:

امام مهدی علیه السلام و آینده ی زندگی که آقای مهدی حکیمی آن را گردآوری و تنظیم نموده است.

عصر زندگی که مؤلف آن آقای محمد حکیمی، پژوهشی در انقلاب جهانی منجی بشریت و چگونگی آینده ی انسان و اسلام انجام داده است.

چشم اندازی به حکومت مهدی عجل الله فرجه که آقای نجم الدین طبعی آن را نوشته است.

در هر سه اثر مذکور بر اساس سلسله سند، از آیات و روایات استفاده شده است و سپس مطالب آن را با شرایط امروز تطابق داده اند؛ چرا که بسیاری از روایات با توجه به فهم افراد در آن دوره گفته شده است و با توجه به پیشرفت علوم و فنون در عصر حاضر، می توان آن مطالب را بسط و گسترش و به موارد مشابه تعمیم داد.

هـ - روش تحقیق

مقاله از جهت نوع و هدف بنیادی بوده و تلاش برای کشف حقایق بیشتر بوده است. موضوع، دینی، کلامی و اعتقادی بوده و روش جمع آوری اطلاعات، کتابخانه ای می باشد. تحقیق به اعتبار ماهیت و روش، توصیفی است و در آن از روایات و نقل ها بهره برده شده است.

فصل دوم – واژگان کلیدی

در اینجا به تعریف سه واژه ی کلیدی بسنده می شود

۱ – اَمْنِیت

۲ – توسعه

۳ – عدالت

الف – اَمْنِیت

امن، در اصل آرامش خاطر و آرامش نفس و از بین بردن بیم و هراس است. واژه ی اَمان گاهی اسم است و برای حالتی که بر انسان در اَمْنِیت حاصل می شود به کار می رود، گاهی به چیزی که باعث اَمْنِیت می شود نیز امان گویند. ایمن از بلاهای دنیایی به اشخاصی که درباره ی آن ها در آیه ی ۵۵ سوره ی توبه می فرماید: « إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا » اشاره شده است و ایمن می شوند از برکنده شدن و نیز ایمن در حکم خدا چنانکه می گویی هذا حلال و هذا حرام. در حدیث نزول حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَام (ظهور آن حضرت در آخر الزَّمان) وارد شده است که اَمْنِیت در زمین واقع خواهد شد.^۱

همچنین اَمْنِیت یافتن، در امان بودن (از بیماری یا دشمن یا تهاجم یا ...)، آسودگی و ایمنی از عذاب آورده شده است.^۲

۱. راغب اصفهانی، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، مترجم سید غلامرضا خسروی حسینی، ج ۱، ص ۲۰۵

۲. بهاء الدین خرمشاهی، دانشنامه ی قرآن و قرآن پژوهی، ص ۳۰۳.

با این تعاریف امنیت را می توان به فرد یا اجتماع نسبت داد و از بُعدی دیگر فکر و روان و اعتقادات انسان هم می تواند زیر چتر امنیت قرار گیرد.

ب - توسعه

به معنای گشادگی، وسعت، فراخی جا.^۱ در خصوص «توسعه» و تبیین مفهوم آن، تعاریف گوناگونی ارائه شده و بحث های فراوانی انجام گرفته است. در اینجا به سه تعریف از آن اکتفا می شود.

« توسعه جریانی است چند بُعدی که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه ی مردم و نهادهای ملی و نیز شروع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است. توسعه در اصل باید نشان دهد که مجموعه ی نظام اجتماعی، هماهنگ با نیازهای متنوع اساسی و خواسته های افراد و گروه های اجتماعی در داخل نظام، از حالت نامطلوب زندگی گذشته خارج شده و به سوی وضع یا حالتی از زندگی که از نظر مادی و معنوی «بهرتر» است سوق یابد.^۲»

« توسعه ی اقتصادی به زبان ساده عبارت است از رشد اقتصادی همراه با تغییرات و تحولات کیفی. توسعه ی اقتصادی، هدف و آرمانی بزرگ برای تمامی کشورهایی است که هنوز به دلایلی نتوانسته اند در این مسیر گام بردارند^۳.»

« توسعه عبارت است از یک تحول تاریخی در تمام جنبه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی جامعه^۴.»
آنچه اساس تعاریف گوناگون توسعه را تشکیل می دهد، تحول و تغییر (در ابعاد سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی) و به قول میردال، «حرکت به جلو» است.

۲. فؤاد افرام البستانی، فرهنگ عربی - فارسی، مترجم محمد بندریگی، حرف ت.

۳. سید محمد کاظم رجایی، معجم موضوعی آیات اقتصادی قرآن، ص ۴۷، به نقل از: مایکل تودارو، توسعه ی اقتصادی در جهان سوم، ص ۹.

۴. همان، به نقل از: محمد توسلی، نگرشی بر دیدگاه ها، تئوری ها و سیاست های توسعه ی اقتصادی، ص ۹.

۵. همان، به نقل از: حسین عظیمی، مجله ی ایران فردا، سال اول، ش ۱، ص ۱۴.

ج - عدالت

عدل در قرآن کریم معمولاً به دو صورت مطلق و رعایت عدل در داد و ستد، یا میزان مورد تأکید قرار گرفته است. عدالت در اقتصاد، معانی متفاوتی دارد. منظور از آن در تولید، توازن و تناسب در عوامل تولید، به اندازه بودن آن ها و رعایت حدود الهی در تولید است و در مصرف به معنای عدم اسراف و تبذیر (قوام) است. قوام حدی بین اسراف و خست و همان «اعتدال» می باشد. شکر عملی را نیز همانند عدل تعریف کرده اند؛ بنابراین می توان گفت در مصرف یا به طور کلی در بهره گیری از نعمت های خدا حتی به صورت عوامل تولید، شکر عملی نعمت، همان رعایت عدالت است.

انسان عاقل، لزوماً عادل و شاکر هم هست. عدالت در تجارت و مبادله که در قرآن به آن تأکید شده، رعایت میزان و عدم کم فروشی است. عدالت در توزیع سهام عوامل تولید بین عوامل تولید، دادن حق، هر صاحب حق و در توزیع درآمد و ثروت، عدم تداول ثروت بین اغنیا است. عدل در تولید، توزیع و مصرف جز با رعایت حدود و مقررات الهی تحقق نمی یابد. پرداخت نکردن بخشی از مال به فقیران و محرومان، ممانعت از پرداخت حق سائل محروم، ذوی القربی، یتیمان و مسکینان، رعایت نکردن حدود الهی و خروج از عدالت است. سرمستی، اتراف، سرکشی و خوردن مال به باطل، ظلم و مخالفت عدل است.^۱

عدالت اجتماعی به معنای تعادل و همسانی در کلیه ی جریان های اقتصادی جامعه است. در پرتو چنین عدالتی، فاصله های اقتصادی از میان می رود و دیگر افراد زیادی تهیدست و محروم، و افراد اندکی سرمایه دار، یافت نمی شوند.^۲

۱. سید محمد کاظم رجایی، معجم موضوعی آیات اقتصادی قرآن، صص ۳۴ و ۳۵.

۲. مهدی حکیمی، امام مهدی و آینده ی زندگی، ص ۳۹.

فصل سوم - رشد اقتصادی

در این فصل سعی می شود تا به سه بحث اساسی پرداخته شود :

چگونه می توان به رشد اقتصادی دست یافت ؟

رشد اقتصادی بر چه اموری تأثیر گذار و از چه اموری تأثیر پذیر است ؟

رشد اقتصادی در عصر ظهور چگونه حاصل می شود ؟

الف - نحوه ی کسب رشد اقتصادی

هدف از طرح این بحث آن است که بیان شود در دوران حکومت حضرت مهدی علیه السلام رشد اقتصادی به خودی خود به وجود نمی آید چرا که **أَبَى اللَّهُ أَنْ يَجْرِيَ الْأُمُورَ بِغَيْرِ أَسْبَابِهَا** و در نتیجه علل و اسباب زیادیست که موجب رشد اقتصادی می شود که به آن ها اشاره می شود. البته پیش از آن توضیحی مختصر در رابطه با اقتصاد اسلامی بیان می گردد.

اوّل - اقتصاد اسلامی

۱ - شیوه ی شناخت و تدبیر امور اقتصادی : امور اقتصادی شامل بخش مهمّی از زندگی انسان می شود که برای جهت دهی و سامان بخشی آن و اصول اساسی در مسائل اقتصادی باید به قرآن مراجعه نمود. همین مسئله وجه اختلاف بنیادی اقتصاد اسلامی که نمونه ی کامل آن در حکومت امام زمان علیه السلام دیده می شود و اقتصاد کلاسیک است ؛ چرا که اقتصاد اسلامی مبتنی بر وحی و اطاعت از امر پروردگار، و اقتصاد کلاسیک استوار بر اندیشه ی بشری

و مکتب اومانيسم است؛ در نتیجه بر اساس آزمون و خطا و ميل نظام سرمايه داری و يا کمونيسم پيش می رود، در مواجهه با بحران ها، مرتب خود را تعديل می کند و از اصول پذيرفته ی خویش دست می کشد.^۱

۲ - تجلی توحيد در اقتصاد : از دیدگاه قرآن کریم، تمام هستی از جمله انسان، منابع و ابزارهای تولید و بلکه فعالیت های تولیدی و فرآیند شکل گیری آن نیز مخلوق خداوند علیم و حکیم هستند. قرآن اصرار دارد به انسان بیاموزد و به این نکته توجه دهد که از عوامل زمینه ساز تا عوامل مباشر در تولید، همه مخلوق خدايند.

« او کسی است که بادهای را بشارت دهنده در پيشاپيش {باران} رحمتش می فرستد تا ابرهای سنگين بار را {بر دوش} کشند ؛ {سپس} ما آن ها را به سوی زمین های مرده می فرستیم و به وسیله ی آن ها، آب {حيات بخش} را نازل می کنیم و با آن از هرگونه میوه ای {از خاک تيره} بیرون می آوریم. اینگونه {که زمین های مرده را زنده کردیم} مردگان را {نیز در قیامت} زنده می کنیم، شاید {با این مثال} متذکر شوید.»^۲

هرچند انسان با اراده ی خود کار می کند، اراده ی خداوند نیز به او تعلق گرفته، یعنی خواسته است که انسان، آن را بخواهد و به اختیار خود انجام دهد.^۳ این موضوع مربوط به مسائل تولیدی در اقتصاد می شود. پس باید توجه داشت که همه چیز از آن خداست، باید توحيد پروردگار در اقتصاد تجلی پیدا کند تا اقتصاد اسلامی داشته باشیم.

اما در زمینه ی مسائل توزیعی در اقتصاد، خداوند می فرماید :

*** لَهُ مَقَالِدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَ يَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ***^۴

« کلید آسمان ها و زمین از آن اوست، روزی را برای هرکس بخواهد گسترش می دهد یا محدود می سازد. او به هرچیز دانا است.»

گرچه «مَنْ جَدَّ وَجَدَ» یعنی هرکس تلاش کند، درآمد کسب کرده و می تواند ثروتمند شود، به دور از مشیت الهی نیست. خداوند درهای رحمتش را به روی همه گشاده است و بر اساس حکمت و عدل عمل می کند.

۱. سیدمحمد کاظم رجایی، معجم موضوعی آیات اقتصادی قرآن، ص ۲۹.

۲. سوره ی اعراف، آیه ی ۵۷.

۳. سیدمحمد کاظم رجایی، معجم موضوعی آیات اقتصادی قرآن، صص ۲۹ و ۳۰.

۴. سوره ی شوری، آیه ی ۱۲.

۳ - نقش توجه به معاد در اقتصاد : در امور اقتصادی، توجه به معاد نیز نقش بسزایی در تدبیر آن امور دارد. بنا بر تأکید قرآن، اعمال انسان در روز قیامت، ارزیابی و محاسبه می شود و هر کس، متناسب با رفتارش در دنیا جزا می بیند. ترس از سوء الحساب در قیامت، نقش بسیار مؤثری در تصحیح رفتارهای انسان از جمله کنش های اقتصادی او دارد. بطور مسلم مراقبت درونی و مداوم افراد، عامل بس مهمی برای تحقق رفتارهای عادلانه ی اقتصادی است و این امر تأثیر بسزایی در سلامت و رشد اقتصادی، برقراری رفاه و آرامش عمومی و حفظ کرامت انسان است.^۱

از جنبه ای دیگر می توان گفت که اقتصاد اسلامی استفاده از نعمت های مخلوق خدا را بدون محدودیت به خاطر وضع مالیات ها و شرط های ناعادلانه مباح می کند؛ به مردم در چارچوب قوانین اسلامی آزادی اعطا می نماید و با بهره برداری از مواهب و نیروها، میدان را برای عقل های توانمند باز می گذارد.^۲

دوم - عوامل رشد اقتصادی

۱ - توجه به معاد که درباره ی آن توضیح مختصری داده شد.

۲ - عدالت در فعالیت های اقتصادی : عدل در تولید، توزیع و مصرف جز با رعایت حدود و مقررات الهی تحقق نمی یابد.

۳ - نقش رهبری امام معصوم علیه السلام در رشد اقتصادی : اصل امامت به حاکمیت و رهبری امام بر جامعه ارتباط دارد. در جهت اصل توحید که حق حاکمیت از آن خداوند است، افرادی هم که از جانب او جل و علی اداره ی حکومت را بر عهده می گیرند، مسئولیت دارند احکام ثابت الهی را اجرا و نیز امور اجتماعی از جمله سیاست گذاری ها و تنظیم امور اقتصادی در سطح کلان، متناسب با شرایط و مقتضیات زمان و مکان را تدبیر کنند.

افزون بر اقامه ی عدل، مسئولیت جمع آوری زکات و جلوگیری از عدم تداول ثروت بین ثروتمندان هم از جمله مسئولیت هایی است که بر عهده ی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به عنوان حاکم اسلامی گذاشته شده است.^۳ جانشینان پیغمبر نیز چنین مسئولیت هایی را دارا می باشند.

۱. سید محمد کاظم رجایی، معجم موضوعی آیات اقتصادی قرآن، ص ۳۱.

۲. سید محمد کاظم قزوینی، امام مهدی از توکد تا بعد از ظهور، صص ۴۴۷ و ۴۴۸.

۳. همان، ص ۳۶.

۴- **رشد اقتصاد در پرتو تزکیه :** هدف مهمّ تطهیر و تزکیه در مفاهیم اقتصادی مطرح شده در قرآن با جدّیت تعقیب می شود. قرآن کریم از جامعه ی مطلوب به «حیات طیّبه» تعبیر می کند ؛ یعنی زندگی پاکیزه ای که افراد آن پاک و صالحند. این افراد، گرچه از لذایذ مشروع و رفاه نسبی برخوردارند، جامعه ای سرشار از لذّت های معنوی و روحی دارند.^۱

۵- **نگرش به ثروت :** چند مسئله اساس نگرش به ثروت را تشکیل می دهد :

الف - فطری بودن حبّ مال و ثروت : علاقه به مال درون انسان نهفته است و از جمله ی فطریّات شمرده می شود. حبّ مال انگیزه ای مهم برای حرکت، تلاش و فعّالیت اقتصادی انسان است.

ب - فراهم بودن زمینه های کسب ثروت : منابع و امکانات برای انسان خلق و نعمت های فراوان به او داده شده است، زمینه های فعّالیت اقتصادی و جمع آوری مال در کره ی زمین، فراهم و از او تلاش و طلب از فضل الهی خواسته شده است.

ج - مذموم نبودن جمع آوری ثروت.

د - معیار ارزش نبودن ثروت

هـ - سرزنش غنای همراه با اتراف

و - رابطه ی مثبت ثروت و سرکشی : غالب مفاصد دنیا از عصیان ثروتمندان مرفّه سرچشمه می گیرد.^۲

۶- **عمل صالح و ایمان :** خداوند چنین حکم رانده و آن را حتمی کرده که وقتی نعمت هایی به انسان از فضلش می دهد، ادامه ی آن متأثر از حالت نفسانی و اعمال خود انسان است ؛ اگر حالات، موافق با فطرت و همراه با استفاده ی صحیح و بجا از نعمت ها باشد، آن موهبت ها باقیست. اگر گروهی به دلیل سلامت فطرتشان به خدا ایمان آورند و عمل صالح انجام دهند، به دنبال آن نعمت های دنیا و آخرت به سویشان سرازیر شود. چنان که در آیه ی ۹۶ از سوره ی اعراف می فرماید :

۱. سیّد محمد کاظم رجایی، معجم موضوعی آیات اقتصادی قرآن، ص ۳۸.

۲. همان، ص ۴۱.

* وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الثُّرَى آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ لَكِن ... *

« و اگر اهل شهرها و آبادی ها، ایمان می آوردند و تقوا پیشه می کردند برکات آسمان و زمین را بر آن ها می گشودیم ولی ... »

۷ - توسعه ی فرهنگی : یکی از پیش نیازهای مهم «توسعه ی اقتصادی» به شمار می رود. توسعه با مسائل اخلاقی و ارزشی جامعه پیوندی نزدیک دارد و بسیاری از صاحب نظران در زمینه ی توسعه، برآنند که شکست سیاست های توسعه دقیقاً به این دلیل بوده که عوامل غیر اقتصادی، یعنی ارزش ها، انگیزه ها، طرز تفکرات و بطور کلی ویژگی ها و شرایط روحی آن جوامع مورد توجه قرار نگرفته و برای افزایش تولید ملی و بالا بردن سطح اشتغال و حل مشکلات، صرفاً متغیرهای اقتصادی مانند پس انداز، سرمایه گذاری و نرخ های ارز در نظر گرفته شده است.^۱

ارزش ها و باورهای فرهنگی حاکم بر جامعه و بطور کلی، جهان بینی و اعتقادات مذهبی افراد نقش تعیین کننده ای در رفتار اقتصادی آنان و روند توسعه و میزان آن دارد. ارزشهای یک جامعه فراتر از رشد اقتصادی، جهت گیری و نتایج توسعه را تحت الشعاع قرار می دهد و سرمایه ی انباشته شده ی مادی و انسانی را در اختیار ارزش ها و اعتقادات جامعه می گذارد.^۲

ساختار اجتماعی- فرهنگی در تفکرات نو و رکود و سکون آن ها به عنوان عاملی اساسی اهمیت دارد و توسعه فرایندی است که هم متأثر از روابط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است و هم تأثیرگذار بر آن ها.

۸ - نگرش علمی و آمادگی برای تحوّل و نوآوری که در حقیقت ارزشی همسو با توسعه ی اقتصادی- اجتماعی است. نگرش علمی اولین و مهم ترین خصیصه ای است که در جریان توسعه از جنبه ی فرهنگی بدان نیاز دارد و حاکم بودن آن بر فرهنگ جامعه به این معناست که انسان ها باید به مجموعه ی آراء فرهنگی خود این تفکر را اضافه کرده باشند که هر حادثه ای علت یا علی دارد که قابل کشف است و کشف آن ها باید به روش علمی صورت گیرد. (روش علمی عبارت است از مشاهده ی دقیق و موشکافانه، طرح قضیه، آزمون قضیه، طرح نظریه ی علمی و عدم تعصّب غیر علمی)^۳

۱. محمدجمال جلیلیان، نقش ارزش ها در فرآیند توسعه ی اقتصادی، مجله ی معرفت، ش ۲۸، ص ۱۸.

۲. همان، به نقل از: محمود سریع القلم، توسعه ی جهان سوم و نظام بین الملل، صص ۱۸ و ۱۹.

۳. همان، ص ۱۹.

در این زمینه، روحیه‌ی استقبال از تغییر و گرایش به سمت پوییش و نوآوری در یک جامعه‌ی پیشرفته یک ارزش محسوب می‌گردد.

۹ - توجه جدی به مسائل دنیا و امور مادی آن : افراد یک جامعه برای رسیدن به توسعه، باید همراه با حفظ اعتقادات و ارزش‌های معنوی خود، به مسائل مادی و این جهانی نیز توجه داشته باشند. در تمام زمینه‌ها برنامه‌ریزی نمایند و با آینده‌نگری و همتی بلند و تلاشی خستگی‌ناپذیر در این راه قدم بگذارند.^۱ هم چنانکه رسول خدا صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَامُ خطاب به امیرالمؤمنین عَلَیْہِ السَّلَام می‌فرماید :

« يَا عَلِيُّ إِنَّ هَذَا الدِّينَ مَتِينٌ ... فَإِنَّ الْمُنْبِتَ يَعْنِي الْمُفْرَطَ لَا ظَهراً أَبْقَى وَ لَا أَرْضاً قَطَعَ

فَاعْمَلْ عَمَلْ مَنْ يَرْجُو أَنْ يَمُوتَ هَرَمًا وَ أَحْذَرْ حَذَرَ مَنْ يَتَخَوَّفُ أَنَّهُ يَمُوتُ غَدًا ». « ای علی!

همانا این دین متین و محکم است، پس عمل کن مانند عمل کسی که امید دارد در پیری بمیرد، و در احتیاط مانند کسی باش که بیم آن دارد فردا بمیرد.^۲

یا به قولی چنان باش که همیشه زنده ای و چنان باش که فردا می‌میری.^۳

۱۰ - تعهد نسبت به کار : کار و فعالیت و روحیه‌ی تلاشگری از شرط‌های لازم برای توسعه است. تأکید زیادی بر کار و کوشش شده چراکه در بین عوامل تولید، کار از جایگاه ممتازی برخوردار است؛ زیرا با انجام کار و استفاده از نیروی انسانی، سایر عوامل و منابع مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.

۱۱ - نظم‌پذیری جمعی و احترام به قانون : بطور کلی، رعایت نظم، احترام به ضوابط پذیرفته شده و رعایت آن‌ها شرط تداوم پیشرفت‌های علمی و فنی است.

۱۲ - فرهنگ مشارکت عمومی در برنامه‌ریزی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و اجرا ، مسئله‌ای که متأسفانه در جامعه‌ی ما بسیار کم‌رنگ است و مردم بیشتر علاقمند به نقد و نکوهش تغییرات و تحولات هستند تا تعهد به التزام خود به مشارکت در انجام آن.

۱. محمد جلیلیان، مجله‌ی معرفت، ش ۲۸، ص ۱۹.

۲. شیخ محمدبن یعقوب کلینی، اصول کافی، ترجمه‌ی سیدجواد مصطفوی، ج ۳، ص ۱۳۸.

۳. مرتضی مطهری، مجموعه‌ی آثار، ج ۲۷، ص ۶۸۷.

۱۳ - کار گروهی و روحیه ی انتقادپذیری

۱۴ - **اهتمام نسبت به کسب علم، نگرش علمی و تفکر و تعقل**: چرا که با پیشرفت های علمی و صنعتی، بهترین و کم هزینه ترین روش ها کشف و اتخاذ گردد تا افزایش تولید کالا و ارائه ی خدمات با این کارآیی امکان پذیر گردد.

۱۵ - **ترغیب به زهد، قناعت و صرفه جویی**: زهد و قناعت، عامل تسریع توسعه هستند؛ زیرا جامعه ای که مصارف اضافی خود را حذف و از تشریفات و تجملاتی که بر اساس نیازهای کاذب و روحیه ی اشرافی گری و رفاه زدگی شکل گرفته بر حذر باشد، قادر خواهد بود پس انداز بیشتری در جهت سرمایه گذاری های لازم برای توسعه داشته باشد. با توجه به روحیه ی ایثار و همدردی با محرومان جامعه (به عنوان یکی از آثار زهد و قناعت)، رشد اقتصادی با توزیع عادلانه تر، درآمد و ثروت همراه می گردد و عدالت اجتماعی در جامعه گسترش می یابد.^۱

ب - عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی و متأثر از آن

تمام مطالبی که با عنوان عوامل رشد اقتصادی بیان شد به عنوان امور تأثیرگذار محسوب می شوند، اما هدف از طرح این بحث، بیشتر بیان امور معنوی و غیرمادی است که از توسعه ی اقتصادی تأثیر می پذیرند یا بر آن تأثیر می گذارند. لازم به یادآوری است که توسعه ی همراه با پیشرفت های مادی به وسیله ی ابتکار، علم و فن آوری در صورتی مطلوب اسلام است که رشد کمالات انسانی را در پی داشته باشد و او را وادار کند تا همه ی تلاش ها، برنامه ها و اهداف مادی خود را برای رسیدن به این کمالات تنظیم نماید. در حقیقت ضوابط اسلامی به گونه ایست که رشد اقتصادی و اخلاق همراه با هم ایجاد شده تا افراد در مسیر تکامل قدم بردارند.

۱. محمد جمال جلیلیان، مجله ی معرفت، ش ۲۸، صص ۲۰-۲۷.

رفاه مادی و آرامش روحی و روانی رابطه ای دو سویه دارند. این رابطه بین امور مادی و معنوی نیز وجود دارد چراکه به کمک یکدیگر می آیند. مظهر پیشرفت مادی در دنیای امروزی چیزی نیست جز رفاه. آرامش روح و روان نیز عنوانی است غیر مادی و می توان موارد دیگری به این عنوان افزود و همه را تحت عنوان «امور معنوی» قرار داد.^۱

اول - تأثیر رشد اقتصادی (امر مادی) بر امور معنوی

۱ - **تقوا:** رسول خدا صلی الله علیه و آله تمام مراتب ثروت را موجب استحکام دینداری و پارسایی معرفی کرده است.

۲ - **آبرو:** حفظ آبرو مسئله ی مهمی است و سفارش شده آبرو حفظ شود و کسب مال و روزی و کار و کوشش و بی نیازی، می تواند آن را حفظ کند. امیر المؤمنین علی علیه السلام در دعای خویش عرضه می داشت: «خدا یا! آبرویم را با بی نیازی حفظ کن».^۲

۳ - **آرامش خاطر:** جایگاه روح و روان آدمی همین جسم مادی اوست. سلامتی جسم، سلامتی روح را به دنبال دارد و آرامش روح و روان نیز موجب سلامت جسم است. معروف است که می گویند عقل سالم در بدن سالم است. غالب فاکتورهای عامل سلامت جسم، با رفع نیازهای مادی تأمین می شود.

۴ - **ارزش اجتماعی:** شخصی از پیامبر صلوات الله علیه و آله روایت نموده که حضرت سفارش کرده اند افراد شریف را احترام کنید. این شخص معنای شریف را از جمیل بن درّاج سؤال کرد. جمیل هم این سؤال را از امام صادق علیه السلام پرسید. حضرت فرمود: شریف کسی است که مالی دارد.^۳ در فقه شیعه آمده است اینگونه افراد را احترام کنید و حتی اگر در دادگاهی نیاز به حضور آن ها شد خیلی آن ها را معطل نکنید؛ چون با منزلت اجتماعی آن ها سازگار نیست. البته احترام، شایسته ی هر انسانست مگر این که شأن و شخصیت خود را با اموری چون تکدی گری تنزل دهد و این، همان نقصان تمکّن مالی است.

دوم - تأثیر امور معنوی بر رفاه

۱. اصغر هادوی کاشانی، مجله ی حدیث زندگی ۹، ش ۶، دادوستد، رفاه و معنویت صص ۱۰۰ و ۱۰۱.

۲. اصغر هادوی کاشانی، مجله ی حدیث زندگی ۹، ش ۶، دادوستد، رفاه و معنویت ص ۱۰۱.

۳. همان، به نقل از: الکافی، ج ۸ ص ۲۲۰، ح ۲۱۲.

در آیات و روایات ما واژه ی «برکت» واسطه ای است بین امور معنوی و رفاه ؛ یعنی از طریق معنویات، برکت حاصل شده، رفاه آفرین می شود.

۱ - انس با قرآن : امام علی علیه السلام فرمود : « خانه ای که در آن قرآن خوانده شود و یاد خدا در آن باشد برکتش زیاد می شود، فرشتگان در آن حاضر می شوند و شیطان ها از آنجا رخت برمی بندند ».^۱

۲ - تقوا : اگر مردم، تقوا به معنای واقعی را پیشه ی خود قرار دهند به فرموده ی قرآن، به آن ها بی حساب، روزی می رسد و علاوه بر این، به هنگامه ی تردید، راه را بر او می نمایند.^۲ در زمان ظهور حضرت مهدی عجل الله فرجه که عدل را در زمین می گستراند و تقوای پیشگی، مرام مردم می شود، از آسمان و زمین برکت می بارد. امام حسین علیه السلام در این مورد و در تفسیر آیه ی ۹۶ از سوره ی اعراف فرموده است : « در آن زمان، برکت فراوان می شود و درختان، آن قدر میوه می دهند که شاخه ها تحمل ندارند و مردم میوه ی تابستان را در زمستان می خورند و میوه ی زمستان را در تابستان ».^۳

۳ - حسن نیت : اگر مؤمنان به یکدیگر اعتماد کنند و بدانند که در وقت کم شدن کالا، هیچ کس به انبار کردن نمی پردازد و اگر به سود عادلانه بیندیشد، هیچ کس دیگری را فریب نمی دهد. نتیجه این می شود که هر کسی قناعت می ورزد و برکت از خدا می خواهد.

۴ - راستگویی : پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود : خریدار و فروشنده صداقت داشته باشند، خداوند معامله ی آن ها را برکت می دهد.^۴

۵ - استغفار : امام کاظم علیه السلام در روایتی از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می کند : « هر کس استغفار کند خدا برای او گشایش حاصل نموده، غم او را برطرف و روزی بی حساب به او می دهد ».

۶ - شکر : شکر نعمت های الهی موجب فزونی و زیادی است. شاید یک علت آن، استفاده ی صحیح نعمت باشد ؛ چون شکر نعمت، درست به کار گرفتن آن نعمت است.^۵

۱. اصغر، هادوی کاشانی، مجله ی حدیث زندگی، دادوستد، رفاه و معنویت، ص ۱۰۴، به نقل از: الکافی، ج ۲، ص ۶۱۰.

۲. سوره ی هود، آیه ی ۳.

۳. اصغر هادوی کاشانی، مجله ی حدیث زندگی، داد و ستد رفاه و معنویت، ص ۱۰۳، به نقل از: مختصر بصائر الدرجات، ص ۵۱.

۴. همان، به نقل از: الکافی، ج ۵، ص ۱۷۴، ج ۲.

۵. ر.ک.: همان، صص ۱۰۰-۱۰۴.

همانطور که قبلاً هم اشاره شد هدف از طرح این مباحث، بیان علل و عوامل توسعه ی اقتصادی بوده که به امید خدا در حکومت حضرت ولیّ عصر عَجَلُ اللّهِ تَعَالٰی فَرَجَهُ و با رهبری ایشان، این اسباب و علل ایجاد شده و در نتیجه رشد اقتصادی حاصل می شود.

ج - رشد اقتصادی در عصر ظهور

امروزه بر جهان یک نظام طبقاتی حکومت می کند و جوامع به دو قطب غنی و فقیر تقسیم شده اند. کشورهای ثروتمند نمی دانند چگونه و در کجا ثروت خویش را خرج کنند، در حالی که جوامع فقیر مانده اند که چگونه مشکل معیشت مردم خود را برطرف کنند و علی رغم تمام پیشرفت های علمی و صنعتی بشر، گرسنگی هنوز به سختی گلوی مردم بسیاری از جوامع را می فشارد و هر روز بر تعداد قربانیان گرسنگی در جهان افزوده می شود. حتّی این تقسیم بندی دو قطبی تنها میان جوامع مختلف نیست، بلکه در داخل یک جامعه نیز به دلیل تبعیض، فساد مالی و عدم رعایت قانون و اخلاق، گروهی نمی دانند که مازاد درآمد خویش را در کجا مصرف کنند در حالی که عده ای به نان خشک های کنار ریخته ی آنان چشم دوخته اند. ولی در عصر طلایی ظهور این فاصله ی غیر عقلایی طبقاتی از میان می رود.^۱

از برنامه ها و اقدام های امام مهدی عَلَیهِ السَّلَام پدید آوردن رفاه در کلّ جامعه ی بشری است. در آن دوران طبق ترسیم آیات و روایات، جامعه ی بشری واحدی تشکیل می گردد که مانند خانواده ای زندگی کنند و مسئله ی ناهنجار جوامع پیشرفته و ابرقدرت، در حال رشد، عقب مانده و محروم از میان می رود و بشریت بطور کلی به رفاه اقتصادی و بی نیازی دست می یابد و همین، زمینه ی اساسی رشد و تعالی معنوی و فکری انسان را می سازد.^۲

آنچه از روایات در این موضوع استفاده می شود آن است که در اثر بهبود وضع اقتصادی، فقر و تهیدستی از جامعه ی بشری ریشه کن می شود و به شخص نیازمند به اندازه ای ثروت داده می شود که توان بردن آن را نداشته باشد و وضعیّت عمومی جامعه چنان بهبود می یابد که دارندگان زکات برای رساندن آن به نیازمندان به رنج می افتند.^۳

۱. جلال برنجیان، آینده ی جهان، صص ۷۳ و ۷۴.

۲. محمّد حکیمی، عصر زندگی، ص ۱۱۹.

۳. نجم الدّین طبسی، چشم اندازی به حکومت مهدی (عج)، ص ۱۹۷.

در دوران حکومت امام عصر علیه السلام از فقر نشانه ای نخواهد بود، نه عده ای سیر بخوابند و در کنارشان انسان هایی فراوان به گرسنگی شب و روز را سپری کنند و پایه های اقتصادی را عده ای محدود در اختیار خویش گیرند و با تمام ترفندهای حیلۀ گرانه تازه کاران را به زمین زنند و با قدرت خود، تولی کالاهایی را در اختیار خویش قرار دهند. بلکه در عصر ظهور هر که بخواهد تلاش کند به آزادی زمینه ی تلاش برایش فراهم خواهد شد. نه زورگویی اقتصادی خواهد بود و نه انحصار تولید که همگان در بهره وری از نعم الهی برابرند.^۱

در آن زمان رفاه، همگانی می شود و تمام آحاد مردم در زیر چتر حکومت آن حضرت از مواهب طبیعی یکسان بهره مند خواهند شد. پیامبر صلی الله علیه و آله اکرم می فرماید :

« اَمْتُ مِنْ دُرِّ دَوْرَانِ مَهْدِي عَلَيْهِ السَّلَامُ چنان متنعم شود که بسان آن بهره وری را (در تمام زمان ها) ندیده باشد. آسمان پیوسته باران (رحمت) خود را برایشان فرو می فرستد و زمین چیزی از رویدنی اش باقی نمی ماند مگر آن که برویاند. ثروت در آن روز بر روی هم انباشته می شود. (چون) مردی به پا خیزد و بگوید: ای مهدی بر من عطا فرما. گوید: بگیر. »^۲

از احادیث استفاده می شود که: وقتی مهدی موعود عَجَلُ اللهُ فَرَجَهُ ظاهر شد و در جنگ پیروز گشت و بر شرق و غرب جهان تسلط یافت، تمام زمین به وسیله ی یک حکومت جهانی اسلامی اداره می شود. برای تمام بلاد و استان ها، استانداران لایقی را با برنامه ی کار و دستورات لازم گسیل می دارد.^۳ به واسطه ی کوشش و جدیت آنان، تمام زمین آباد می گردد. خود مولا هم از دور، همه ی حوادث و جریانات زمین را زیر نظر دارد و تمام نقاط زمین، برایش مانند کف دستی می شود. اصحاب و یارانش نیز از فاصله های دور، ایشان را مشاهده نموده و مکالمه دارند. البته با وجود وسایل ارتباطی امروزه، اینگونه اخبار و روایات، مطلب دور از ذهنی نیست؛ اما بحث علم و اشراف حضرت بر کون و مکان سوای این هاست.

عدل و دادش تمام زمین را فرا می گیرد. مردم با هم مهربان شده با صدق و صفا زندگی می کنند. امنیت عمومی همه جا را فرا می گیرد و کسی در صدد آزار نیست. وضع اقتصادی مردم بسیار خوب گشته بطوری که مستحق زکات

۲. جلال برنجیان، آینده ی جهان، صص ۷۴ و ۷۵.

۳. همان، ص ۷۵، به نقل از: عقد الدّرر، یوسف بن یحیی مقدّسی شافعی، ص ۱۷۰.

۴. ابراهیم امینی، دادگستر جهان، ص ۴۱۴، به نقل از: محمد بن جریر طبری، دلائل الإمامه، ص ۲۴۹.

پیدا نمی شود. باران های مفید پی در پی می بارد و تمام زمین سبز و خرم می گردد؛ برکات و محصولات زمین زیاد شده و اصلاحات لازم در امور کشاورزی به عمل می آید.^۱

از برنامه های حضرت مهدی علیه السلام پدید آوردن رفاه و آسایش در کل جامعه ی بشری است. در این دوران جامعه ی بشری واحدی شکل می گیرد که در آن همه مانند خانواده ای در کنار هم زندگی می کنند و تقسیم بندی جوامع پیشرفته و محروم و عقب مانده از بین می رود؛ بلکه همه ی انسان ها به رشد و رفاه دست می یابند. همچنین ابرقدرت ها وجود نخواهند داشت و بهبود زندگی و بی نیازی اقتصادی نصیب همه ی انسان ها شده و همگانی می گردد. این آسایش موجب رشد و برتری معنوی و فکری انسان می شود. امام علیه السلام برای رسیدن به این هدف بزرگ انسانی، از روش ها و عوامل مختلفی استفاده می کند تا به زندگی انسان ها سر و سامان ببخشد و همه ی مشکلات را از میان بردارد.^۲

اول - کنترل و نظارت دقیق مرکزی

همانطور که گفته شد عامل محرومیت و عقب ماندگی اکثریت کشورها و اجتماعات بشری، کشورهای قدرتمند و سلطه طلب هستند. اگر سلطه طلبان از میان بروند و تقسیم جامعه ی بشری به دو یا سه طبقه ی : پیشرفته، در حال رشد و عقب مانده، نفی شود و همه ی برنامه ریزی ها و فکر و تخصص ها، سرمایه ها و مدیریت ها تا سر حد امکان بطور یکسان در همه ی مناطق زمین، تقسیم گردد و تبعیض و تفاوتی در کار نباشد و جهان دارای مرکزیتی یگانه و واحد شود که بر اساس عدل و مساوات به همه ی انسان ها بنگرد و تقسیم بندی های ظالمانه ی جامعه ی بشری را محو سازد، و تمام امکانات طبق نیازها به مناطق عالم گسیل گردد و هیچ نقطه ای متروک و رها شده باقی نماند، بطور طبیعی مشکلات و نابسامانی های زندگی انسان ها برطرف می شود و رفاه و آسایش بر سراسر زمین سایه می افکند.^۳

حضرت ولی عصر عجل الله فرجه قرآن را قانون اساسی خود قرار می دهد، مرکز فرمانروایی او کوفه است و از آنجا احکام و فرمان های خود را به تمام ممالک منتشر می کند. حقوق جزائی و مدنی اسلام را در میان مردم اجرا می سازد و برای کشف حقایق و رسیدگی از وسایل دقیق تری استفاده می کند. در مقام اثبات دعاوی نیاز به اکتفا به گواهی

۱. ابراهیم امینی، دادگستر جهان، صص ۴۱۴ و ۴۱۵، به نقل از: بحار الأنوار، ج ۵۱ و ۵۲؛ اثبات الهداة، ج ۶ و ۷؛ غیبت نعمانی.

۲. مهدی حکیمی، امام مهدی و آینده ی زندگی، صص ۳۸ و ۳۹.

۳. محمد حکیمی، عصر زندگی، ص ۱۳۵.

گواه نخواهد بود؛ چرا که علم و شواهد متقن تری برای کشف حقیقت در دسترس خواهد بود. افرادی که تحت تربیت آن حضرت قرار گیرند هر کدام به قدر چهل آدم عادی قبل از ظهور، عقل و تجربه و شجاعت پیدا می کنند. دین اسلام به تمام مردم حکم فرما خواهد شد و این اختلاف طاقت فرسای دین و مذهب از میان خواهد رفت. به سبب پیشرفت علم و گسترش امنیت، سفر کردن راحت و سریع خواهد شد و مردم با رعایت قوانین دقیق و مؤثر، مورد ظلم قرار نمی گیرند.^۱

امام زمان علیه السلام برای رسیدن به نظم اجتماعی و رفاه اقتصادی، کنترل و نظارت دقیقی بر حاکمیت مرکزی جهان خواهد داشت و از طریق کارگزارانش، تمام منابع ثروت و درآمد جامعه را بدون هیچگونه فرقی در اختیار کل افراد بشر قرار می دهد و همه ی امکانات را به تساوی تقسیم می کند. با کنترل دقیق عوامل اصلی فقر و محرومیت که دولت های ظلم و کفر و سرمایه داران هستند، از میان می رود. در آن دوران اینطور نخواهد بود که بخش هایی از جامعه، عقب مانده و فقیر و بخش هایی ثروتمند باشند؛ گروهی بی سواد و مریض و بدون بهداشت و گروهی دیگر در حد بالای خدمات بهداشتی و رفاهی باشند.^۲

از جمله عوامل بسیار مهمی که حضرت در پرتو قرآن، نابسامانی های اقتصادی و ویرانی امور معاش را برطرف می سازد، اشراف و نظارت دقیق حاکمیت مرکزی جهانی اسلامی است بر جریان اقتصادی و معیشتی تمام اجتماعات بشری. امام علیه السلام با مرکزیت واحد که ترتیب می دهد، کل منابع ثروت و درآمد را بدون حیف و میل و تبعیض و امتیاز، در اختیار کل جامعه ی بشری می گذارد، همه ی امکانات را به تساوی تقسیم می کند و کل سرمایه گذاری ها عادلانه انجام می گیرد. از این رهگذر حرکت خودسرانه و آزمندانه ی گروهی مال پرست در بخش های خصوصی و اطرافیان حکومت ها و مراکز قدرت، که به چپاول ثروت ها و تصاحب سرمایه ها و مکیدن خون محرومان می پردازند، کنترل دقیق می شوند و عوامل اصلی فقر و کمبود که سرمایه داران و زراندوزانند از میان می رود.^۳

یک نمونه ی متعفن از منبع درآمد این سرمایه داران شیطان صفت که بعضاً بر حکومت ها نیز سلطه دارند، صنعت کثیف پورن در دنیای امروز است که ثروت هنگفتی از ناحیه ی انسان های ضعیف النفس در سراسر دنیا را روانه ی

۲. غلامرضا نمائی، دورنمایی از زندگی مصلح حقیقی جهان، به نقل از: نوید الاسلام، ص ۲۲۵، به نقل از: غیبت نعمانی؛ کافی، ص ۱۰۱

۳. مهدی حکیمی، امام مهدی و آینده ی زندگی، ص ۴۱.

۱. محمد حکیمی، عصر زندگی، ص ۱۴۳.

جیب این اراذل می کند و علاوه بر آن، سرچشمه ی بسیاری جنایت ها و خسارت ها از جمله قاجاق زنان و کودکان برای برآوردن امیال نفسانی ثروتمندان که باز هم راه کسب ثروت برای مستکبران است می شود.

کنترل و نظارت دقیق مرکزی، برنامه ریزی های درست در تمام زمینه ها خصوصاً اقتصادی و رفتار با توجه به قوانین قرآن، همگی باعث رشد اقتصادی و ایجاد راحتی و رفاه مردم هستند.

دوم – برقراری عدالت اجتماعی

اللَّهُمَّ وَصِّلْ عَلَى وَلِيِّ أَمْرِكَ الْقَائِمِ الْمُؤْمَلِ وَالْعَدْلِ الْمُنْتَظَرِ^۱

« پروردگارا! و درود بفرست بر ولی امرت که امید مردم و عدل منتظر است »

بارزترین صفات نیکوی امام زمان علیه السلام «عدالت» است، لذا به «عدل» ملقب گردیده چنانکه در دعای فوق (دعای افتتاح) آمده است. و در حدیث ابی که در کمال الدین روایت شده از رسول اکرم صلی الله علیه و آله در وصف امام قائم عَجَلُ اللهُ فَرَجَهُ آمده: **أَوَّلُ الْعَدْلِ وَ آخِرُهُ ...** : او آغاز و پایان عدل است.

کمتر حدیثی درباره ی آن حضرت آمده که در آن عدلش نیامده باشد؛ بطور نمونه در کمال الدین از پیغمبر اعظم صلی الله علیه و آله منقول است که فرمود:

« به درستی که خلفا و اوصیاء من و حجت های الهی بر خلق بعد از من دوازده تن هستند؛ اولشان برادر من و آخرشان پسر من. عرض شد: یا رسول الله! برادرت کیست؟ فرمود: علی بن ابیطالب علیه السلام، گفته شد: پسرت کیست؟ فرمود: همان مهدی علیه السلام که زمین را از قسط و عدل پر کند، همچنانکه مالا مال از جور و ظلم شده باشد. سوگند به آنکه مرا به حق بشارت دهنده فرستاد، اگر از عمر دنیا جز یک روز باقی نماند هر آینه خداوند آن یک روز را آنقدر طولانی کند تا در آن خروج کند. آنگاه عیسی بن مریم روح الله علی نبینا و آله و علیه السلام فرود می آید و پشت سر او نماز می گذارد، و زمین به نور او روشن می شود و سلطنت و فرمانروایی اش به مشرق و مغرب همه جا می رسد. »^۲

عدالت اجتماعی به معنای تعادل و توازن در کلیه ی جریان های اقتصادی جامعه است، و نظام تولید، توزیع و مصرف را در بر می گیرد. عدالت به این معنا، اگر گستره ای جهانی یابد و دقیق و بی استثنا حدود آن مشخص شود

۲. شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان، دعای افتتاح، ص ۳۴.

۱. محمد تقی موسوی اصفهانی، مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم، مترجم سیدمهدی حائری قزوینی، ص ۱۴۷.

و درست اجرا گردد، تعادل و توازنی در کلّ جامعه ی بشری پدید می آورد که آرمان همه ی عدالت خواهان الهی و بشری بوده است. در پرتو چنین عدالتی، فاصله های اقتصادی به معنای اسراف و تکاثر در بخش هایی و کمبود و محرومیت در بخش های فراوان دیگر ریشه کن می گردد، اجرای اصل عدالت موجب بی نیازی همگان است.^۱

عدل اعم از قسط است؛ زیرا که قسط در مورد ایفاء حق دیگری، استعمال می شود. مانند اداء شهادت، قضاوت، کیل و وزن و امثال این ها. ولی عدل هم در موارد استعمال قسط و هم غیر آن ها مورد استفاده قرار می گیرد. بنابراین، عدل بطور مطلق موافقت با حق است در مورد خلاق. و اینکه جور ضد قسط و ظلم ضد عدل است، ظلم آن است که از حریم حق تجاوز شود اما جور تجاوز از حق است نسبت به غیر.^۲

عدالت اجتماعی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در طول ۲۳ سال با تحمل رنج و شکنجه در جامعه ای دور از تمام فضایل انسانی ایجاد کرد، متأسفانه به خاطر غصب حق خلافت امیر المؤمنین علی علیه السلام رنگ باخت و با شهادت اسوه ی عدالت در محراب، عدالت نیز مدفون شد. و با به انزوا کشانیدن امامان معصوم علیهم السلام و عدم یاری آنان در مسیر اهداف بلندشان، بشریت از عدالت خاندان وحی محروم گشت و این ستمگری بدانجا رسید که دست بر در خانه ی حضرت عسکری علیه السلام بردند و قصد جان موعود امم، حضرت بقیه الله الأعظم عجل الله فرجه را نمودند. و خداوند آن یگانه گوهر واپسین امامت را بر پرده ی غیب مصون داشت، تا با پیدایش انسان هایی والا گهر که مهبای تحمل بار گران عدالت اجتماعی شوند، آن عدالت کم نظیر در جهان شکل گیرد.^۳

تمدن جهانی حضرت مهدی علیه السلام پس از «تجربه» و آزمودن تمامی راه ها و روش ها و مکتب ها و ادیان بر سر کار خواهد آمد و برای مردمان ثابت می شود که این مکتب ها و راه ها به خاطر محوریت انسان در اساس شکل گیری آن ها و مبنا قرار گرفتن امیال نفسانی آدمی هرگز نمی توانند سعادت مطلوب را برای بشر به ارمغان آورند و چیزی که به نام تمدن به وسیله ی آن ها به وجود آمده است جز ستم و بیداد چیز دیگری نیست. این حقیقت حتی امروز هم بر مردم جهان آشکار شده است و بسیاری از انسان های اندیشمند اعتراف به عدم توانایی بشریت بر نجات انسان ها نموده اند.

۲. محمد حکیمی، عصر زندگی، صص ۱۳۰ و ۱۳۱. ر.ک.: قصه ی انتظار، امام مهدی از تولد تا رجعت، صص ۴۲۷ و ۴۲۸.

۳. محمد تقی موسوی اصفهانی، مکیال المکارم، ص ۱۴۸.

۴. جلال برنجیان، آینده ی جهان، صص ۸۱ و ۸۲.

انسان هر چه بیشتر به اين تمدن پوچ نزديك شود، احساس نياز به مصلحي جهاني را در خود افزون تر درك مي كند. اين احساس تنها ميان جوامع شرقي ظاهر نشده، بلكه آثار آن در ميان جوامع غربي نيز مشاهده مي شود. آنان نيز دريافته اند كه هر چه ملت ها در ميدان صنعت و تكنولوژي پيشرفت فزاينده اي مي نمايند، در ميدان نياز به سعادت و آرامش خاطر و سلامت روح و روان عقبگرد مي كنند. گرچه آنان اعتراف به وجود مصلحي غيبي نمي كنند، اما در درون آشفته ي خويش او را مي جويند^۱ و در دنياي مادي به هر ريسمان پوسيده اي چنگ مي زنند شايد كه نجات بخش باشد. هر روز با ظهور و بروز مكتب و گرايش جديد همچون تجديد آئين قوم لوط در جوامع شرق و غرب و تجمع به راه انداختن و وضع قوانين براي مقبوليت و مشروعيت بخشي به اعمال شنيعشان، مي خواهند حال بد خود را درمان كنند؛ غافل از آن كه عروسك خيمه شب بازی شياطين جن و انس شده اند.

باري در حكومت آينده ي جهان تحت رهبري تواناي امام مهدي عَجَلُ اللّهِ فَرَجَهُ فطرت همه ي انسان ها بيدار مي شود و دل ها به ياد خدا آرام مي گيرد و آرامش واقعي بر همه ي قلب ها سايه مي افكند كه خدای متعال در قرآن كريم فرموده است :

*** أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ***^۲

« همانا به ياد خدا دل ها آرام مي گيرد. »

وقتي قرار باشد خداوند كه خدای همه ي انسان هاست با منجي موعودش بر مردم حكمراني كند، همه ي اضطراب ها از بشر رخت برمي بندد، نه مشكل اقتصادي مطرح است نه ترس از بيدادگري بيدادگران، نه مشكل مكان، بيماري و درماندگي و ... اين ها همه يك ثبات اجتماعي را به همراه مي آورد و عموم مردم كه با مشكلات طاقت فرساي قبل از ظهور درگير بوده اند، در مدينه ي فاضله ي اسلام آرام مي گيرند و چون تمامي بيدادگران، اخلاالگران و فسادانگيزان در زمين برمي افتند، ديگر جايي براي سختي آفريني باقي نخواهد ماند.^۳

دامنه ي عدالت امام مهدي عَلَيْهِ السَّلَام همه جا را فرا مي گيرد؛ از ستم هاي فراگير تا بي عدالتي در نظام خانواده، از ظلم هاي اقتصادي تا خوردن مال ديگري به شوخي، از چپاولگري هاي بين المللي تا برگرفتن دانه اي كم ارزش از

۱. جلال برنجيان، آينده ي جهان، ص ۴۸.

۲. سوره ي رعد، آيه ي ۲۸.

۳. جلال برنجيان، آينده ي جهان، صص ۴۸ و ۴۹.

مال کودکان یتیم، از جنگ افروزی های جهانی تا آتش افروختن های در میان خانواده و خلاصه امام منتظر عجل الله فرجه چنان عدالتی را بیاورد که جهان چون او را ندیده باشد.^۱

پس در پرتو حاکمیت قرآنی و محمدی و علوی صلات الله علیهما امام عصر علیه السلام، و با اجرای اصل عدالت اجتماعی که سیره ی انکارناپذیر آن امام بزرگ است، تمام نابسامانی ها سامان می یابد، نیازها برآورده می گردد و رفاه اقتصادی و آسایش معیشتی بر همه ی بخش ها و زوایای زندگی خانواده ی بشری پرتو می افکند.

امیر المؤمنین علی علیه السلام می فرماید :

ثُمَّ يَقْبَلُ إِلَى الْكُوفَةِ فَيَكُونُ مَنْزِلُهُ بِهَا ، فَلَا يَتْرُكُ عَبْدًا مُسْلِمًا إِلَّا اشْتَرَاهُ وَاعْتَقَهُ ، وَلَا غَارِمًا إِلَّا قَضَى دَيْنَهُ وَلَا مَظْلَمَةً لِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ إِلَّا رَدَّهَا ، وَلَا يَقْتُلُ مِنْهُمْ عَيْدًا إِلَّا أَدَّى ثَمَنَهُ ، دِيَّةً مُسَلَّمَةً إِلَى أَهْلِهَا ، وَلَا يَقْتُلُ قَتِيلًا إِلَّا قَضَى عَنْهُ دَيْنَهُ وَالْحَقَّ عِيَالَهُ فِي الْعَطَاءِ ، حَتَّى يَمْلَأَ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا ... « ... سپس (امام مهدی علیه السلام) به کوفه درآید و در آنجا مسکن گزیند، و هر برده ی مسلمانی را (در صورتی که باقی مانده باشد) بخرد و آزاد کند و دین بدهکاران را بپردازد و مظلومه ها و حق هایی که برگردن کسان است (به صاحبان حق) بازگرداند، کسی کشته نشود مگر اینکه یهای آن را (دیه) به صاحبانش تسلیم کند، و آن کس که کشته شد بدهی اش را بپردازد، و (زندگی) خانواده ی او را تأمین کند، تا سراسر زمین را از عدل و داد آکنده نماید ... »^۲

نکته ی قابل توجه آن است که یکی از ابزارهای قدرتمند مستکبران که به افکار مردم سرتاسر دنیا سمت و سو می دهد و حتی جای خیر و شر، و زشت و زیبا را در چشم انسان عوض می کند و با مدیریت افکار، جلوی بیداری وجدان مردم جهت طغیان علیه بی عدالتی ها را می گیرد، امپراتوری رسانه ها در فضای حقیقی و مجازی است. مسلماً یکی از وسایل هدایت آدمیان که در عصر ظهور از چنگ شیاطین خارج می شود و در دست مبارک مولایمان قرار می گیرد که بتواند وسیله ای برای عدالت خواهی باشد، همین رسانه است. مسئله ی دیگر ساده زیستی و دوری از اشرافیگری حاکم اسلامی است که همانطور که در کشور خود شاهدش هستیم عامل همراهی خصوصاً اقشار ضعیف جامعه با حاکم می شود.

۲. همان، ص ۸۲

۳. محمد حکیمی، عصر زندگی، ص ۱۲۶، به نقل از: تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۶۶؛ بحار، ج ۵۲، ص ۲۲۴.

در آخر ذکر این مسئله لازم است که با اینکه موضوع رفاه اقتصادی از شاخ و برگ های عدالت اجتماعی است، در احادیث جداگانه مطرح گردیده است و این اهمیت موضوع را آشکار می کند. احادیث درباره ی رفاه اقتصادی دوران ظهور بسیار است که در این مجال نمی گنجد، و شاید از جمله ی بیشترین مؤکدها باشد و این، نقش این موضوع را در ساختن جامعه ی سالم قرآنی می رساند و پس از اصل عدالت، دومین موضوعی باشد که در آن دوران پدید می آید. و این هر دو پیوندی ناگسستنی با هم دارند؛ زیرا که اجرای دقیق عدالت برای از میان بردن روابط ظالمانه و غاصبانه ی آکل و مأکولی است تا اقویا حق ضعیفان را نخورند و آنان را محروم نسازند. بنابراین، رفاه اقتصادی برای همه، با اجرای اصل عدالت اجتماعی و برپایی قسط قرآنی امکان پذیر است، بلکه رفاه و بی نیازی از میوه های درخت تناور عدل است و امام علیه السلام با تحقق بخشیدن به اصول دادگری و عدالت اجتماعی، همگان را به زندگی ای درست و سامان یافته می رساند.^۱

سوم - برکات الهی

از علل و عوامل مهم و اساسی رشد تولید، به ویژه در بخش کشاورزی - که مادر تولید در بخش های دیگر است - نزولات آسمانی و باران های مناسب و به موقع است. طبق تعالیم قرآن و احادیث، پارسایی و نیکوکاری و احسان و بخصوص دادگری موجب نزول رحمت های الهی و وفور نزولات آسمانی است.^۲ قرآن در سوره ی اعراف، آیه ی ۹۶ می فرماید:

*** وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَ اتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ ***

«اگر مردم آبادی ها ایمان آورده و تقوا پیشه ساخته بودند، برکات آسمان و زمین را به رویشان می گشودیم...»

و گناه به ویژه ظلم در روابط انسانی موجب خشکسالی و محرومیت از رحمت الهی و قلت نزولات است. در واقع بنیاد نهادن اقتصاد بر مبنای ایدئولوژی های کفرمحور عامل محرومیت از برکات دنیوی چون ازدواج و تولید نسل و در نتیجه فقر، بیماری، محرومیت و بیکاری و ارتکاب بسیاری جرایم می شود که برکات زمینی و آسمانی را هم زوال می آورد.^۳ در دوران ظهور چون احسان، عدل و انصاف بر سراسر گیتی پرتو می افکند و مردم همه به نیکی و

۱. محمد حکیمی، عصر زندگی، ص ۱۲۳.

۲. همان، ص ۱۳۳.

۳. سید محمد کاظم قزوینی، امام مهدی از تولد تا بعد از ظهور، صص ۴۴۷ و ۴۵۹.

نیکوکاری و پارسایی می گرایند و ظلم و ستم را یکسو می نهند، از این رو شایسته ی فضل و رحمت بیشتر می گردند و بارش باران های مناسب و به موقع سبب رشدی وصف ناپذیر در تولید خواهد گشت و بسیاری از مشکلات و کمبودها و نیازمندی ها را برطرف خواهد ساخت.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید :

يَتَنَعَّمُ أُمَّتِي فِي زَمَانِ الْمَهْدِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ نِعْمَةً لَمْ يَتَنَعَّمُوا قَبْلَهَا قَطُّ، يُرْسِلُ السَّمَاءُ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا
وَلَا تَدَعُ الْأَرْضُ شَيْئًا مِنْ نَبَاتِهَا إِلَّا أَخْرَجَتْهُ ... « ... اُمّت من در زمان (رستاخیز) مهدی علیه السلام به

نعمت هایی دست یابند که پیش از آن و در هیچ دوره ای دست نیافته بودند. در آن روزگار، آسمان باران فراوان دهد و زمین هیچ روییدنی را در دل خود نگاه ندارد ... »^۱

چون مردم به تقوا و پارسایی روی می آورند، خداوند برکات و باران ها را فرو می فرستد و خشکی و کم آبی در مناطق بسیاری برطرف می شود؛ و این وعده ی الهی که درباره ی جامعه ی تقوایندگان مژده داده است آشکار می گردد. امیر المؤمنین امام علی علیه السلام می فرماید : « ... چون قائم ما علیه السلام قیام می کند، آسمان - چنانکه باید - باران بارد و زمین گیاه رویاند ... به گونه ای که زن از عراق درآید تا شام برود و جز بر زمین های سرسبز گام ننهد. »^۲

در عصر ظهور یکی از جلوه های ویژه ی نزول برکات الهی، فراوانی باران است. از امام حسن مجتبی به نقل از پدر بزرگوارشان روایت شده :

« ... و زمین چنانکه باید گیاهان خود را بیرون می دهد و آسمان برکات خود را فرو می فرستد، گنج ها و معادن زمین برایش آشکار می شود، خوشا به حال آنان که روزگارش را درک می کنند و سخنانش را می شنوند و اطاعتش می کنند. »^۳

در دولت آن حضرت، وضع اقتصادی عموم مردم بهبود کامل یافته نعمت ها فراوان و آب ها مهار و زمین ها آباد و حاصلخیز و معادن ظاهر می شود تا جایی که فقری که چیزی از بیت المال دریافت کند باقی نماند و کسی برای

۲. محمد حکیمی، عصر زندگی، ص ۱۳۴، به نقل از: بحار، ج ۵۲، ص ۸۳.

۳. همان، ص ۱۳۴، به نقل از: بحار، ج ۱۰، ص ۱۰۴ و امام مهدی از توکد تا رجعت، ص ۴۲۵.

۱. نجم الدین طبسی، چشم اندازی به حکومت مهدی (عج)، ص ۲۰۴، به نقل از: عقد الدرر، ص ۱۶۹؛ ابن طاووس، ملاحم، ص ۷۱ و ۱۴۱ و سید محمد علی کاظمینی بروجردی، عدلگستر جهان حضرت مهدی صاحب الزمان، ص ۴۱۳ و ر.ک.: امام مهدی از توکد تا بعد از ظهور، صص ۴۵۳ و ۴۵۴.

دریافت کمک مالی به خزانه ی عمومی مراجعه ننماید ...^۱ معادن و منابع طبیعی به عنوان ذخایر زمین، این استعداد را دارند که پاسخگوی مجموعه ی نیازهای انسان ها باشند و کمبودها را برطرف سازند و آدمیان را به رفاه و آسایش و تأمین معاش برسانند.

ناگفته پیداست که پیشرفت شگفت انگیز علم و صنعت در عصر ظهور، نقش بسزایی در استفاده و بهره برداری از طبیعت و برکات زمین و آسمان دارد که بعدتر به آن پرداخته می شود.

چهارم - سخاوت و بخشش امام زمان علیه السلام

در بحار از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام در وصف حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه آمده :

« ... و تمام اموال دنیا از برون و درون زمین در خدمتش جمع می شود. پس به مردم می فرماید: بیاید به سوی آنچه در راه رسیدن به آن رحم هایتان را قطع کردید و خون های حرام ریختید و محرمات خدای عز و جل را مرتکب شدید. پس آنقدر می بخشد که هیچ کس پیش از او نبخشیده است و زمین را از عدل و قسط و نور پر می کند همانطور که از ظلم و جور پر شده بود ».^۲

تمام نعمت های آشکار و نهان که در زمان آن حضرت به بندگان می رسد، از برکات وجود اوست. در سخاوت امام مهدی صلوات الله علیه روایتی در بحار است از شیخ نعمانی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام که فرمود :

« گویا می بینم که این دین شما در خون خود دست و پا می زند و هیچ کس نتواند به شما بازگرداند مگر مردی از اهل بیت علیهم السلام که هر سال دو بار بر شما بخشش خواهد کرد و هر ماه دو نوع روزی به شما خواهد داد، در زمان او به شما حکمت عطا خواهد شد تا به حدی که زن در خانه ی خودش نشسته باشد و از روی کتاب خدا و سنت پیغمبر صلی الله علیه و آله حکم نماید ».^۳

و در تعبیری دیگر، گوارا بودن بخشش های حضرت آورده شده است به خاطر اینکه مؤمنین قبل از ظهورش در تنگنا و فشار واقع می شوند و به انواع سختی ها و مصیبت ها دچار می گردند، چنانکه در تفسیر آیه ی ۱۵۵ سوره ی بقره می فرماید :

۲. لطف الله صافی گلپایگانی، به سوی دولت کریمه، ص ۴۵ و غلامرضا نمائی، مصلح حقیقی جهان.

۳. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۳۵۱ و محمدتقی موسوی اصفهانی، مکیال المکارم، ص ۷۹.

۱. محمدتقی موسوی اصفهانی، مکیال المکارم، ص ۱۳۳، به نقل از: بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۳۵۲؛ غیبت نعمانی، ص ۱۲۵.

« وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَ الْجُوعِ وَ نَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ * » وَ الْبَتَّة

شما را به چیزهایی از قبیل ترس و گرسنگی و کمبود اموال و جان ها و آفات زراعت آزمایش کنیم » ،

از امام صادق علیه السلام آمده که این ها برای مؤمنین پیش از قیام قائم عجل الله فرجه است.^۱

پس علت گوارایی بخشش امام، خروج از فشار و مشقت است و احتمال دیگر آن است که این احسان، توأم با منت نیست؛ چنانکه شیوه ی بسیاری است که اگر بدهند، کم می دهند و منت زیادی می گذارند و یا از این جهت که آن حضرت کریم ترین مردم و برترین آن هاست؛ در شأن و عظمت او تردیدی نیست که عطا و بخشش کریم گواراتر از غیر اوست، یا از جهت کثرت بخشش آن جناب است. بخشش حضرتش پدران و بدون منت است؛ بنابراین، گواراست و برخلاف بخشش دیگران که به قیمت بندگی یا دین فروشی یا گرو گذاشتن آبرو تمام می شود.^۲

در مورد کرم امام مهدی باید گفته شود، دوست داشتن افراد کریم، در نهاد انسان ها نهفته و با فطرت آن ها آمیخته است، و خردمندان بر رجحان بلکه لزوم دعا کردن کریم متفق و متحدند. فرق بین سخی و کریم این است که سخی بعد از درخواست از او چیزی می بخشد ولی کریم پیش از درخواست می بخشد.

احادیثی که بر کمال این صفت در حضرت قائم علیه السلام دلالت می کند بسیار است، چه احادیثی که به لفظ عام آمده یا در خصوص آن حضرت وارد شده باشد، از جمله اینکه امام در هر عصر کریم ترین و سخاوتمندترین افراد زمان است، و اینکه خلق و خوی حضرت مهدی عجل الله فرجه، خلق و خوی پیامبر صلی الله علیه و آله است و اینکه آن حضرت، خمس چیزهایی که در دست مخالفان است - از غنایم و امثال این ها - برای مؤمنین حلال و مباح گردانیده است - در صورتی که از مخالفین خریداری کند - تا ولادت و اموالشان پاکیزه گردد و اینکه در بحار از امام باقر آمده که :

« چون حضرت قائم علیه السلام بپاخیزد و به کوفه داخل شود، خدای متعال از پشت کوفه هفتاد هزار صدیق برانگیزد که از یاران آن حضرت باشند، و سرزمین های فتح شده ی عراق را به اهلش - که آن ها هستند - بازگرداند و در سال دو بار به مردم عطایایی می دهد، و هر ماه دو نوع روزی به آن ها می بخشد و میان مردم به مساوات عطا می کند تا اینکه نیازمند نخواهی یافت، کسانی که زکات بر عهده دارند زکات خود

۲. همان، ص ۱۵۰، به نقل از: بحار، ج ۵۱، ص ۸۲؛ البرهان، ج ۱، ص ۱۶۷.

۳. نجم الدین طبری، چشم اندازی به حکومت مهدی (عج)، ص ۱۹۷.

را به نزد نیازمندان شیعیانش می آورند ولی آن ها نمی پذیرند، پس زکات را در کیسه ها قرار داده و به خانه های آنان می برند ولی آن ها از خانه خارج شده می گویند: ما را نیازی به درهم های شما نیست...»^۱

پنجم - آبادی زمین و استفاده از همه ی اموال

امام مهدی علیه السلام برای پیشبرد اهداف انقلاب از همه ی اموال خصوصی و عمومی بهره می گیرد.^۲ یکی از مشکلات مهم هر نظام اجتماعی ناتوانی های مالی آن است. اما خدای متعال گنجینه های پنهانی خویش را در اختیار حجت خود حضرت بقیة الله الأعظم عجل الله فرجه قرار می دهد و ایشان در دوران حکومتش مشکل اقتصادی ندارد. امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید: « تمامی گنجینه ها (ی زمین) را بیرون می آورد».^۳

خدای بزرگ تمامی توانایی های پیامبران پیشین و قدرت های پیامبر اسلام و امامان صلوات الله علیهم اجمعین را به حضرت مهدی علیه السلام ارزانی می فرماید تا حضرتش به وسیله ی قدرت الهی حکومت واحد جهانی را در سرتاسر گیتی بگستراند.^۴

از دیگر عوامل رفاه اقتصادی و بهبود زندگی، عمران و آبادی و بهره برداری از امکانات تا حد امکان می باشد که از اقدامات امام علیه السلام می باشد. این کار، در دوران پیش از ظهور با همه ی پیشرفت علوم و تکنولوژی در همه ی زمینه ها به خاطر نقایص آن و در واقع دستیابی تنها به مقدمه ی علم، بطور کامل انجام نشده است. طبق نظر متخصصان، بسیاری از زمین ها قابل عمران و آبادی و کشاورزی و تولید است، بسیاری از آب ها دارای استعداد ذخیره شدن و بهره برداری است ولی بهره برداری صحیح نشده است. در بعضی مناطق به علت نفوذ استعمار و وابستگی و محرومیت از امکانات استفاده نشده است. اما در دوران ظهور در تمام زمین ها و آب ها استفاده خواهد شد و تمام زمین آباد و سبز و خرم خواهد گشت. چراکه زمین استعداد اداره و تأمین چند برابر جمعیت کنونی را دارد به سه شرط:

۱ - از همه ی امکانات بهره برداری شود.

۲ - از اسراف کاری و شادخواری و کامروایی فزون از حد گروه هایی اندک مانع گردند.

۱. محمد تقی موسوی اصفهانی، مکیال المکارم، صص ۲۵۸ و ۲۵۹، به نقل از: بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۳۹۰.

۲. محمد حکیمی، عصر زندگی، ص ۱۳۹.

۳. جلال برنجیان، آینده ی جهان، ص ۴۷، به نقل از: کشف الغمّه، ج ۳، ص ۲۶۰.

۴. همان، ص ۴۷.

۳- تکنیک های دقیق علمی و فنی و متناسب با محیط ها و سرزمین ها به کار رود.^۱

هنگامی که به عظمت و اهمیت عمران و آبادانی در حکومت امام زمان عَجَلُ اللّهُ فَرَجَهُ پی می بریم که میزان ویرانی را پیش از ظهور در نظر بگیریم. آری، جهانی که گرفتار جنگی ویرانگر شده، طعمه ی هواهای نفسانی قدرت طلبان گشته، مدّت ها در آتش جنگ و بیماری های مرموز سوخته، کشته ها و ویرانی هایی به جای گذاشته است، نیاز بیشتری به آبادانی دارد و حکومت حضرت مهدی عَلَیْهِ السَّلَام به اصلاح آن ویرانی ها می پردازد و عمران و آبادانی را در سراسر جهان چشمگیر می نماید.

امیر المؤمنین علی عَلَیْهِ السَّلَام می فرماید :

« (پس از آن که حضرت مهدی عَلَیْهِ السَّلَام پیروز می شود) یاران خود را به سرزمین های گوناگون می فرستد. یارانی را که در آغاز قیام با او عهد و پیمان بستند، به سوی شهرها روانه می سازد و آنان را به عدل و احسان سفارش می نماید. هریک از آنان فرمانروای سرزمینی می گردد و پس از آن، همه ی شهرهای جهان با عدل و احسان آباد می گردد.»^۲

برای دستیابی به خودکفایی و رفاه در سطح جامعه ی بشری، شناسایی معادن و منابع زیرزمینی و استخراج از آن ها کاری ضروری است، و چاره ای جز این نیست که از همه ی امکاناتِ وطن انسان یعنی زمین، بهره برداری شود. بسیاری از ثروت ها و موادّ لازم برای زندگی، از معادن به دست می آید. این معادن و موادّ دیگری که نه خودشان و نه کارکرد اعجاز انگیزشان برای بشر امروز شناخته شده نیست، در دوران ظهور مورد بهره برداری قرار می گیرد. امام علی عَلَیْهِ السَّلَام می فرماید:

«... وَ تَخْرُجُ لَهُ الْأَرْضُ أَقَالِيدَ كَبِدِهَا وَ تُلْقِي إِلَيْهِ سِلَماً مَقَالِيدَهَا...». «... زمین آنچه را در اعماق خویش دارد برای وی بیرون دهد، و همه ی امکانات و برکات خویش را در اختیار او گذارد...»^۳

در عصر پر برکت ظهور، تمام زمین به حکم یک شهر خواهد شد که از ساختمان های به هم پیوسته برخوردار است و چنانکه زمین گنجایش جای دهی به همه ی جمعیت را نداشته باشد، چه بسا دیگر کرات آسمان مورد استفاده

۱. محمد حکیمی، عصر زندگی، صص ۱۳۱ و ۱۳۲؛ مهدی حکیمی، امام مهدی و آینده ی زندگی، ص ۴۰.

۲. نجم الدّین طبسی، چشم اندازی به حکومت مهدی (عج)، ص ۲۰۱، به نقل از: الشّیعه و الرّجعه، ج ۱، ص ۱۶۸.

۳. محمد حکیمی، عصر زندگی، صص ۱۳۵ و ۱۳۶، به نقل از: نهج البلاغه، ص ۴۲۵.

ی مردم قرار خواهد گرفت؛ چرا که عمرها طولانی، زاد و ولد بسیار می شود و انسان نمی میرد مگر هزار فرزند خویش را می بیند. در آن عصر ابزار و وسایل سیر و سفر به دیگر کرات آسمان به صورتی بسیار ساده و آسان و سریع فراهم خواهد شد. راه های سراسری میان کشورها کشیده می شود.

تمامی دشت های خشک و بی آب و علف سرسبز خواهد شد. کویهای تفتیده جنگل های سرسبز و با درختانی انبوه می گردند. چشمه های خوشگوار در تمام زمین جاری می گردند، رودها و آبشارها پر آب خواهند شد. در وضعیّت روشنائی زمین تغییرات بنیادی صورت خواهد پذیرفت، تو گویی در آن عصر نیازی به خورشید نباشد، اما نوع و کیفیتش به جهت پیشرفت های اعجاب انگیز علم و صنعت در آن زمان، امروز بر ما پوشیده است. زمین زیر پای مردمان در نور دیده می شود و در سرعتی چون نور طیّ مسافت خواهند کرد. امام صادق علیه السلام به مفضل چنین فرمودند: « هرگاه قائم ما عَجَلَ اللهَ فَرَجَهُ قیام کند زمین به نور مالک و صاحبش روشن می گردد و بندگان نیازی به نور خورشید نخواهند داشت و تاریکی رخت برمی بندد...»^۱

یکی از جلوه های عمران و آبادانی در بخش کشاورزی است. پیش از ظهور اگر باران می بارید، ولی زمین پذیرای آن نبود و گاهی که زمین پذیرای آن بود، باران نمی بارید و محصولات کشاورزی نابود می گشت و گاهی نیز باران نابهنگام محصولات را از بین می برد. در زمان حضرت وضعیّت بارندگی دگرگون می گردد. نخست بارانی می بارد که مردم در تمام زندگی خود ندیده اند و پس از آن نیز به موقع رحمت الهی بر انسان ها سرازیر می شود و در نتیجه نعمت های خداوند بر انسان ها فراوان می شود؛ به گونه ای که گویی محصول ده ها سال را در یک روز گرد می آورند و در روایات آمده است که از یک من گندم، صد من محصول به عمل می آید.

روایات از باریدن بیست و چهار باران خبر می دهند که پس از ظهور فرو می ریزند و در پی آن برکات بسیاری شامل حال مردم می شود. سبزی و خرّمی، کوه و دشت و صحرا را فرا می گیرد و بیابان های بایر و همیشه خشک، اثری از خشکی نخواهند داشت و نعمت های الهی آن چنان فراوان می شود که مردم برای مردگان خود آرزوی زندگانی دوباره می کنند.^۲

۲. جلال برنجیان، آینده ی جهان، ص ۸۵، به نقل از: بحارالأنوار، ج ۵۲، ص ۳۳۷.

۱. نجم الدین طبسی، چشم اندازی به حکومت مهدی (عج)، صص ۲۰۳ و ۲۰۴.

ششم - شکوفایی و پیشرفت دانش و صنعت

موسی بن عمر، عَنْ ابْنِ مَحْبُوبٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ حَمْزَةَ، عَنْ أَبَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: الْعِلْمُ سَبْعَةٌ وَعِشْرُونَ حَرْفًا فَجَمِيعُ مَا جَاءَتْ بِهِ الرُّسُلُ حَرْفَانِ فَلَمْ يَعْرِفِ النَّاسُ حَتَّى الْيَوْمِ غَيْرَ الْحَرْفَيْنِ، فَإِذَا قَامَ قَائِمُنَا أُخْرِجَ الْخَمْسَةُ وَالْعِشْرِينَ حَرْفًا فَبَيَّنَّا فِي النَّاسِ، وَصَمَّ إِلَيْهَا الْحَرْفَيْنِ، حَتَّى يَبَيَّنَّا سَبْعَةَ وَعِشْرِينَ حَرْفًا.^۱ امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ می فرماید: « علم و دانش، بیست و هفت حرف است و همه ی آنچه پیامبران آورده اند، تنها دو حرف آن است و مردم تاکنون جز با آن دو حرف {با حرف های دیگر} آشنایی ندارند و هنگامی که قائم ما عَلَيْهِ السَّلَامُ قیام کند، بیست و پنج حرف دیگر را بیرون آورده، آن را بین مردم نشر و گسترش می دهد. و آن دو حرف را نیز ضمیمه می کند و مجموع بیست و هفت حرف را در میان مردم منتشر می سازد.»^۲

از این روایت استفاده می شود که بشر هرچه از نظر علم و دانش پیشرفت کند، در روزگار حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ به یکباره بیش از دوازده برابر رشد و گسترش می یابد و با اندکی دقت درمی یابیم که در آن زمان، دانش چه پیشرفت شکفت انگیز و خیره کننده ای خواهد داشت.

علم و دانش بشر در رستاخیز حضرت ولی عصر عَجَلُ اللَّهِ قَرَجَهَ به تکامل نهایی می رسد و امام با برنامه ریزی های دقیق که از دانش بیکران الهی او برخاسته است، همه ی مناطق زمین را آباد می کند، و برای تأمین زندگی و ایجاد رفاه همگانی راه و روش هایی را عرضه می کند که تا آن روز برای بشر ناشناخته است؛ چراکه راه اصلی رشد و خود کفایی، بهره برداری از علوم و فنون و تخصص های ویژه و طرح ها و برنامه های ماهرانه است. علوم و فنون عصر ظهور با پیش از ظهور قابل مقایسه نیست، از این رو پیشرفت ها و توسعه ی تولید و سرمایه در آن دوران با هیچ دوره ی دیگر همانند نیست.

حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ در همه ی زمینه ها به دانش بشر تکامل می بخشد و چنانکه در علوم الهی و ماوراء طبیعی همه ی اشتباهات و جهل های بشری را برطرف می سازد و معیارهای درست در شناخت مبدأ و معاد را به انسان می دهد، در علوم مادی و تکنیک های رشد اقتصادی و سامان یابی زیست فیزیکی نیز راه و روش هایی شکفت آور به

۲. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶، للخراج.

۳. نجم الدین طوسی، چشم اندازی به حکومت مهدی (عج)، ص ۱۸۷، به نقل از: خرائج، ج ۲، ص ۸۴۱؛ مختصر بصائر الدرجات، ص ۱۱۷؛ بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶ و علی لباف، الفباي محبت امام عصر (ع)، ص ۳۲، به نقل از: مکیال المکارم، ص ۲۶۰.

انسانیت عرضه می کند و با شیوه های بسیار دقیق، نظام تولید و بهره برداری از منابع طبیعی را رشدی توصیف ناپذیر می بخشد و بدین گونه مشکل کمبودها و نابسامانی ها را به کلی برطرف می کند. فاصله ی پیشرفت علمی و عقلانی و وضع دانش انسان در آن دوره با وضع کنونی، بسی افزون تر است از فاصله ی دانش امروز بشری با دوران های گذشته ی تاریخ.^۱

تمدن بشری بالا می رود، ارتباطات در دوران حکومت حضرت مهدی به نهایت شکوفایی خود بدون تراحم با منفعت دیگری می رسد. مسافت های طولانی در مدتی اندک و با سرعت نور بدون ایجاد رنج و اذیت برای دیگران به واسطه ی استفاده از وسایل موگد آلودگی های صوتی و سوختی طی می شود. اما از کیفیت این مسافرت ها آگاهی چندانی نداریم؛ برخی روایات اشاره به سوار شدن بر ابرها دارد، در برخی دیگر حتی به مسافرت های بدون وسایل ظاهری اشاره شده است، در برخی دیگر به مسافرت هایی چون سفرهای سلیمان گوشزد شده است و به برخی وسایل بالاتر از وسایل سفرهای فضایی در دوران ذوالقرنین اشاره دارد.

ولی آنچه مسلم است، آن وسایل هر چه باشد مشکل و آسیب و ناراحتی را برای دیگران به همراه نخواهد داشت که دوران ظهور آن حضرت دوران اتمام همه ی ظلم و ستم هاست.^۲

آری، حکومت امام عصر عَجَلِ اللّهُ فَرَجَهُ باعث رشد و تکامل خردها و اخلاق است و آن روزگار روز تکامل یافتن استعدادهاست. آنچه تا دیروز رخ می داد، در اثر کوتاه فکری بشر و حرص و آز او بود و در نظام الهی مهدی علیه السلام بشریت به نهایت بلوغ خود می رسد و اخلاق، اندیشه، آرزو و ... رنگ کمال و رشد به خود می گیرد و این وعده، همان وعده ی بزرگی است که در حکومت عدل حضرت ولی عصر علیه السلام تحقق می یابد. ارمغانی که هیچ حکومتی در هیچ روزگاری نتوانسته است آن را به جامعه ی بشری هدیه کند.

۱. محمد حکیمی، عصر زندگی، صص ۱۳۲ و ۱۳۳.

۲. جلال برنجیان، آینده ی جهان، صص ۵۴ و ۵۵.

امام باقر علیه السلام می فرماید: « در روزگار حضرت مهدی عجل الله فرجه به اندازه ای به شما حکمت و فهم داده خواهد شد که یک زن در خانه اش بر طبق کتاب خدا و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله قضاوت می کند ».^۱ بهداشت نیز در عصر ظهور بواسطه ی پیشرفت علم، به قدری رشد می کند که هر آدمی هزار فرزند از نسل خودش خواهد دید.

هفتم - اجرای اصل مساوات

رعایت قاطع اصل مساوات نیز موجب تساوی ثروت ها و برابری در پخش کالاها و مواد مورد نیاز همه ی مردم است و از جمع شدن و تراکم و اسراف کاری گروهی از مردم مانع می گردد و زمینه های کمبود و نیازمندی را برطرف می سازد.^۲

۱. نجم الدین طیبی، چشم اندازی به حکومت مهدی (عج)، ص ۱۸۲، به نقل از: بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۳۵۲. محمدتقی موسوی اصفهانی، مکیال

المکارم، ص ۲۶۰ و ص ۱۳۳.

۲. مهدی حکیمی، امام مهدی و آینده ی زندگی، ص ۴۰.

فصل چهارم – امنیت عمومی

امنیت و صلح واقعی و آرامش از ویژگی های دولت آقا امام زمان ارواحنا فداء است، خون ها زایل نمی شود و جان و مال و آبروی اشخاص در ضمان امام علیه السلام قرار می گیرد و در سراسر جهان امنیت عمومی حاکم می شود و اختناق، استبداد، استکبار و استضعاف که همه از آثار حکومت های غیرالهی است از جهان ریشه کن می گردد و حکومت های طاغوت به هر شکل و هر عنوان برچیده می شود. از اخبار و روایات استفاده می شود:

« به واسطه ی حضرت ولی عصر عجل الله فرجه راه ها آن قدر امن می شود که احدی حتی ضعیف ترین مردم از مشرق به مغرب سفر می نماید، از احدی به او اذیت و آزار نمی رسد. »^۱

اگر بخواهیم از امنیت جهان در سایه ی تمدن حضرت مهدی علیه السلام سخن بگوییم، از بُعدی آن را به امنیت فردی و اجتماعی تقسیم کنیم و از بُعدی دیگر به امنیت فکری، عقیدتی و روانی اشاره کنیم.

قطعاً در این جهان برای تأمین سعادت و آسایش انسان به همه گونه امنیت نیاز است و به مجرد از بین رفتن یکی از آن ها حیات انسان در معرض خطر جدی می افتد. امنیت فردی در گرو امنیت اجتماعی و بعلاوه امنیت در سطح کل جهان است.

الف – امنیت جهانی

۱. صافی گلپایگانی، به سوی دولت کریمه، ص ۴۳، به نقل از: منتخب الاثر، ص ۳۰۸، باب ۴۳، حدیث ۲.

قیام امام مهدی عَجَلُ اللّٰهُ فَرَجَهُ یعنی اتمام حیات همه ی فرعونیان و فاسدان تاریخ. قیام حضرت ولیّ عصر علیه السّلام یعنی پایان زندگی همه ی بیدادگران و ستم پیشگان جهان و قیام حَجَّهٔ بن الحسن أرواحنا فداء یعنی برچیده شدن تمام کاخ های بیداد در سراسر گیتی. امیر المؤمنین علی علیه السّلام فرموده است:

« در آخر الزّمان و شدّت روزگار و جهالت مردمان، خداوند مردی را برمی انگیزد که او را با فرشتگانش تأیید می کند و یارانش را محافظت می نماید و او را با آیات و معجزات یاری می کند و بر سرتاسر زمین مسلّط می گرداند تا همگان در برابر او خواه ناخواه تسلیم شوند. زمین را با قسط و عدالت و نور و برهان پر می کند. طول و عرض جهان به تسلّط او درمی آید. در روی زمین کافری نمی ماند، جز این که ایمان می آورد و شخص ناشایستی نمی ماند، جز اینکه به صلاح و تقوا می گراید.»^۱

ب - امنیت اجتماعی

دوران قیام حضرت مهدی عَجَلُ اللّٰهُ فَرَجَهُ عصر بازگشت حقّ به صاحبان حقوق است، عصر نجات مظلوم از دست ظالم است، عصر رهایی بشر از دام تباهی، و زمانه ی آزادی انسان از بند هرگونه پلیدی است.

امنیت با وجود فاکتورهایی همچون فقر و محرومیت و ضعف ایمان به خدا که موجب بروز جرم و جنایت می گردد و ضعف حکومت در فرهنگ سازی برای همراه کردن مردم با خود در اجرای قوانین و ناتوانی در تعقیب و جلب مجرمان، به مخاطره می افتد و در صورت رفع این ها، آسایش و رفاه است که به استقبال مردم می آید.^۲

امام امنیت اجتماعی به وجود می آورد. امنیتی که بشریت تاکنون مانند آن را ندیده است. او نگرانی و ترس را نابود می کند و کسانی را که در جامعه ایجاد نگرانی و ترس می کنند، کنار می زند. قانون و عدل را اجرا می کند و احترام به قانون و حقوق و ارزش انسانی را در روابط اجتماعی استوار می سازد. در آن دوران چون امنیت وجود دارد و هیچ کس از دیگری نگرانی و ترس ندارد، انسان ها به یکدیگر نزدیک می شوند و دوستی و مهربانی جای دشمنی و کینه توزی را می گیرد.^۳

۱. جلال برنجیان، آینده ی جهان، صص ۵۸-۶۶، به نقل از: ترجمی یوم الخلاص، کامل سلیمان، ج ۱، ص ۴۶۹.

۲. ر.ک.: سید محمد کاظم قزوینی، امام مهدی از تولّد تا بعد از ظهور، صص ۴۵۸ و ۴۵۹.

۳. مهدی حکیمی، امام مهدی و آینده ی زندگی، ص ۵۲.

امام باقر علیه السلام می فرماید: « (در آن دوران) حتی زنی ناتوان، از مشرق به سوی مغرب می رود و هیچ کس مانع او نمی شود».^۱

اساساً آن امنیت موعود و آن آسایش معهود و آن آرامش مطلوب در دوران حکومت مهدی علیه السلام تحقق خواهد یافت.

ج - امنیت فردی

در دوران قیام شکوهمند مهدی آل محمد انسان ها در امان کامل خواهد زیست و کسی را توان آن نخواهد بود که با دیگری دشمنی کند، نه کمبود وجود دارد که کسی به دزدی بیالاید، نه فسادگری بدسرشت خواهد بود که انسان ها را به پلیدی بخواند، نه مشکلی در مسیر ازدواج خواهد بود که سن زناشویی میان جوانان به تأخیر افکند، جهل و نادانی نخواهد بود که افراد نادانسته بر هم درشتی کنند، زن از شوهر در امان خواهد بود و پدر از فرزند و فرزندان از پدران و مادران و همسایگان از همسایگان و شهروندان از همشهریان، نه تنها انسان ها با یکدیگر برادر و هم پیمان می شوند که جانوران درنده ی وحشی نیز با انسان ها الفت می گیرند.^۲

امنیت انسان ابعاد مختلفی دارد که می توان از امنیت عقیدتی، فکری و روانی نام برد. معزلی که امروزه گریبانگیر جوانان شده است، بمباران اطلاعات غلط درباره ی مسائل اعتقادی از سوی رسانه های استکبار و بروز و ظهور مسلک ها و عرفان های جدید در فضای بی در و پیکر مجازیست که عامل سرگردانی و بروز ناهنجاری های مختلف در آنان شده تا جایی که موجب تشکیک یا انکار در هر آنچه به آن ایمان داشته اند گردیده است. از سوی دیگر، برای جوان معتقد نیز با وجود اشباع جلسات علمی از آراء و دیدگاه های ضد و نقیض در امور دینی تا ایدئولوژی های مرتبط به ساختار اجتماعی، اقتصادی، روان شناختی و فلسفی همراه با تألیفات مختلف از تفسیرها و احکام گوناگون سوغاتی جز ناامنی در اعتقاداتش برایش به ارمغان نمی آورد. مسلماً یکی از گام های بزرگ مولایمان در عصر ظهور سر و سامان دادن به اوضاع رسانه ها و ایجاد فضایی قانونمند و اخلاق مدار در مجازی خواهد بود؛ در کنار از بین بردن

۲. جلال برنجیان، آینده ی جهان، ص ۶۹.

۳. جلال برنجیان، آینده ی جهان، ص ۷۱.

مکاتب منحصراً منشعب از اومانيسم و افکار شیطان پرستانه و یا حتی تفاسیر و اصول مبتنی بر حدس و گمان یا رأی شخصی، موقعیتی امن برای ایمان و عقیده ی افراد را فراهم می آورد.^۱

قطعاً تمام آنچه در فصل گذشته آمد از مصادیق بروز امنیت برای همگان است؛ چراکه یکی از دغدغه های همیشگی انسان که امنیت خاطر و روان او را به مخاطره می اندازد، تأمین معاش و نجات از فقر و تنگدستی و حلّ مشکل مسکن است. بیماری ها، ستمگری ها و قوانین ظالمانه ی وضع شده در سطح داخلی و بین المللی همگی بر هم زننده ی امنیت فکری و روانی مردمان است. همچنین پیروی از امیال، غرایز و شیطان و تربیت فاسد بر اساس آن که میوه اش انحراف انسان است، عامل استرس، افسردگی و ناامنی می باشد. شکی نیست که وقتی تربیت بر مبنای اخلاق صحیح و مرضیّ پروردگار باشد، بشر در سلوکش میانه رو، در رفتارش مورد رضایت و در روشش پسندیده می گردد.^۲

نکته ی قابل توجه آن است که ایجاد امنیت و آسایش در عصر ظهور، تحفه ای نیست که تنها متعلق به انسان باشد؛ بلکه چیزی که از احادیث و روایات برمی آید آن است که امنیت عمومی شامل حیوانات و جانوران نیز می گردد.^۳

در پایان، آیه ی ۵۵ سوره ی نور بیان می شود که نشان از این است که وعده ی خداوند مبنی بر تبدیل شدن شرک به توحید و ناامنی به امنیت، محقق می شود:

«وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» «خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند وعده داده است که قطعاً آنان را در روی زمین جانشین {خود} کند و حکومت بخشد، همانگونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین ساخت؛ و حتماً آن دینی را که برای آن ها پسندیده است برای آن ها مستقر و استوار سازد؛ و بی تردید حال آن ها را پس از بیم و ترس به امن و ایمنی تبدیل کند، بطوری که تنها مرا پرستند و چیزی را در آن شریک من قرار ندهند؛ و هر که پس از این {نعمت بزرگ} کفران ورزد به حقیقت نافرمان است».

۱. ر.ک.: سید محمد کاظم قزوینی، امام مهدی از تولد تا بعد از ظهور، صص ۴۴۱ تا ۴۴۵.

۲. ر.ک.: همان، صص ۴۴۰ تا ۴۴۵.

۳. ر.ک.: همان، صص ۴۵۹ و ۴۶۰.

یکی از مصادیق این آیه تشکیل حکومت اسلامی در مدینه به دست پیامبر صلی الله علیه و آله است؛ اما مصداق کامل آن فقط در دولت کریمه ی امام مهدی علیه السلام تحقق می یابد که در آن، شرک و بت پرستی در سرتاسر دنیا به کلی ریشه کن می شود و ترس، وحشت، ظلم و بی عدالتی به آرامش، آزادی، عدالت و امنیت تبدیل می شود؛ و منظور از استخلاف و جانشین شدن در اینجا همان جانشینی اقوام و حکام کافرپیشه است که حکومت آن ها زایل می شود و حکومت حق به جای آن می نشیند.

اهداف حکومت صالحان عبارت است از: (۱) حاکمیت دین و قوانین الهی بر همه ی اجتماع؛ (۲) استقرار امنیت کامل و برقراری عدالت اجتماعی در همه جا؛ (۳) عبادت خالصانه ی پروردگار و نابودی آثار شرک و بت پرستی.^۱

امام صادق علیه السلام در تفسیر این آیه ی شریفه می فرماید: « این آیه درباره ی (امام) قائم و یارانش نازل شده است».^۲

در کتاب مهدی موعود اینگونه آمده است: « اصحاب قائم علیه السلام از پرتو حکومت واحد جهانی آن حضرت در امن و آرامش به سر می برند و از آزادی مطلق آنطور که دین اسلام می خواهد برخوردارند، و آرزوی مردم نیز برای یافتن آن زمان و زندگی در آن عصر طلایی می باشد».^۳

۱. حسین اسکندری، آیه های زندگی، ص ۷۴.

۲. مهدی حکیمی، امام مهدی و آینده ی زندگی، ص ۵۰، به نقل از: غیبت نعمانی، ۲۴۰.

۳. محمدباقر مجلسی، مهدی موعود (ترجمه جلد سیزدهم بحار الأنوار، ترجمه ی علی دوانی، ص

نتیجه

شکر و سپاس خدای عزوجل را که توفیق گردآوری مقاله ی پیش رو را به این حقیر عنایت فرمود تا گوشه ای از حکومت حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در دو مؤلفه ی مهم رشد اقتصادی و گسترش امنیت عمومی که منجر به تحقق رفاه برای همگان می شود را به تصویر بکشد.

نتیجه ی مطالب گذشته آن است که علل و معلول های فراوانی وجود دارند که باید در جایگاه خود قرار گیرند تا توسعه ی اقتصادی فراهم شود. شاخص هایی چون اجرای اقتصاد اسلامی، برقراری عدالت اجتماعی، پیشرفت علم و صنعت، رعایت تقوای پروردگار، نزول برکات الهی و بسیاری موارد دیگر چنان در هم تنیده اند که گویی حل معزلات امروز با این همه مشکلات و سنگ اندازی ها محال به نظر می آید؛ علی الخصوص که این تنیدگی در سطح بین المللی اتفاق افتاده است و سران استکبار با برنامه های فراملیتی اقتصاد همه ی ممالک را به گروگان گرفته اند. اما نکته همین جاست که اگر نظام اسلامی ما می خواهد که مردم دنیا را با گوشه ای عدالت علوی و حکومت مهدوی آشنا کند باید قدم های زیاد و بلندی را در زیر و رو کردن اقتصاد مریض دست پخت عوامل دلبسته ی لیبرالیسم و کومونیسم بردارد و برای توسعه ی اقتصادی در سطح ملی و بین المللی اقدامات مؤثری را انجام دهد.

انقلاب اسلامی ایران به عنوان حرکتی از سوی مستضعفین و در راستای انقلاب جهانی مهدی موعود علیه السلام با اجرای احکام اسلامی و تبعیت از فرامین ولی فقیه در کنار ساده زیستی موجب می شود که ویتترین فعالیت هایش، ملت های تحت ستم دنیا را معطوف و آرزومند آن عصر طلایی نماید و بیداری مظلومان عالم، خروشی سراسری علیه ظلم را برای فراهم آوردن مقدمات قیام بزرگ به ارمغان آورد.

امنیت نیز به عنوان گنجی ارزشمند، از سرچشمه های بسیاری، از موارد فوق الذکر گرفته تا ریشه کنی فقر، محرومیت، بیماری ها، جرایم، قوانین ظالمانه و... مشروب شده و شاخ و برگ ها و میوه های فراوانی چون امنیت فکری، روانی و اعتقادی در فرد و نتیجتاً در جامعه و در نهایت در سطح جهان خواهد داشت. آنچه به نظر نویسنده می

رسد آن است که اگر دولت عزمی جدی در سر و سامان دادن به فضای بی در و پیکر و ول مجازی به سبب به مخاطره افتادن امنیت فکری و روانی اقشار مختلف جامعه و تیشه خوردن به پیکره ی اعتقاداتشان از ناحیه ی همین هیولای خوش رنگ و لعاب ولی بس خطرناک، به خرج دهد و برنامه ای ویژه با راهنمایی افراد متخصص و البته خوش ذوق برای جایگزینی با این ابزار تهاجم فرهنگی تدارک ببیند، میزان قابل توجهی از مشکلات روانی و افسردگی - که امنیت جامعه را متزلزل می نماید - خود به خود رفع می شود. به امید درک آن دولت کریمه و پایان همه ی بلایا و گرفتاری های ناشی از محرومیت از فیض ظهور خلیفه ی معصوم پروردگار در میانمان.

وَ آخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ.

وَ مِنَ اللَّهِ التَّوْفِيقُ

فهرست مطالب

۱. قرآن کریم
۲. مفاتیح الجنان
۳. اسکندری، حسین، آیه های زندگی، تهران، سروش، ۱۳۸۲.
۴. امینی، ابراهیم، دادگستر جهان، قم، انتشارات دار الفکر، ۱۳۵۲.
۵. برنجیان، جلال، آینده ی جهان، تهران، مؤسسه ی تحقیقات و انتشارات طور، ۱۳۷۶.
۶. البستانی، فؤاد افرام، فرهنگ عربی - فارسی (ترجمه ی منجد الطلاب)، مترجم محمدبندر ریگی، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۳.
۷. حکیمی، محمد، عصر زندگی (پژوهشی در انقلاب جهانی مهدی و چگونگی آینده انسان و اسلام)، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۲.
۸. حکیمی، مهدی، امام مهدی و آینده ی زندگی، تهران، انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، ۱۳۷۹.
۹. خرّمشاهی، بهاء الدّین، دانشنامه ی قرآن و قرآن پژوهی، تهران، انتشارات دوستان {و} ناهید، ۱۳۷۷.
۱۰. خلیلیان، محمد جمال، مجله ی معرفت، ش ۲۸، ۱۳۷۸، نقش ارزش ها در فرآیند توسعه ی اقتصادی.
۱۱. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، زیر نظر دکتر محمد معین، تهران، ۱۳۳۰.
۱۲. راغب اصفهانی، ابوالقاسم، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن (ترجمه ی المفردات فی غریب القرآن)، مترجم و محقق دکتر سید غلامرضا خسروی حسینی، تهران، انتشارات مرتضوی، ۱۳۷۵.
۱۳. رجایی، سید محمد کاظم، معجم موضوعی آیات اقتصادی قرآن، قم، مؤسسه ی آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۲.
۱۴. صافی گلپایگانی، لطف الله، به سوی دولت کریمه، قم، سپهر، ۱۳۷۵.

۱۵. طبسی، نجم الدین، چشم اندازی به حکومت مهدی (عج)، قم، مؤسسه بوستان کتاب (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی)، ۱۳۸۲.
۱۶. علامه کاظمینی بروجردی، سیدمحمدعلی، عدلگستر جهان حضرت مهدی صاحب الزمان، تهران، نشر حروفیه، ۱۳۸۲.
۱۷. قزوینی، سیدمحمدکاظم، امام مهدی از تولّد تا بعد از ظهور، ترجمه لطیف راشدی و سعید راشدی، قم، انتشارات جمکران، ۱۳۸۷.
۱۸. لباف، علی، الفبای محبت امام عصر (اقتباسی از کتاب شریف مکیال المکارم)، تهران، انتشارات بدر، ۱۳۷۵.
۱۹. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۲، ج ۵۲.
۲۰. مجلسی، محمدباقر، مهدی موعود (ترجمه جلد سیزدهم بحار الأنوار)، مترجم علی دوانی، تهران، انتشارات دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۴۵.
۲۱. موسوی اصفهانی، محمدتقی، مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم (ع)، مترجم سیدمهدی حائری قزوینی، تهران، انتشارات بدر، ۱۳۶۱.
۲۲. هادوی کاشانی، اصغر، مجله ی حدیث زندگی ۹، داد و ستد، رفاه و معنویت، ش ۶، بهمن و اسفند ۱۳۸۱.
۲۳. نظری منفرد، علی، قصه انتظار: امام مهدی (عج) از تولّد تا رجعت، قم، انتشارات جلوه کمال، ۱۳۸۸.
۲۴. نمائی، غلامرضا، دورنمایی از زندگی مصلح حقیقی جهان.